

CHILE BULLETINEN

Nr 2/88

Ärg 16

Pris 10 kr

CHILEBULLETINEN

ISSN 0345-2050

Redaktion:

Rosemarie Andersson, Margareta Björling
Ulrika Johansson, Jonas Ljungstedt och
Thomas Gustafsson

Ansvarig utgivare: Margareta Björling

Tryckeri: Tryckop, Stockholm

Pressläggning: 10 april 1988

Framsida: Rolando Pérez

Prenumerationspris: 50 kronor för 4 nr.

(Myndigheter och institutioner: 70 kr)

Betala på pg 504 88-6, Chilebulletinen.

Stödprenumeration: 100 kronor

Medlemskap i Chilekommittén inkluderar

prenumeration på Chilebulletinen. Betala

150 kr på pg 88 72 33 - 5 (100 kr för

studerande och pensionärer)

Adressändringar sändes till Chilekommittén,

Box 622, 101 28 Stockholm

CHILEKOMMITTÉN

Adress: Box 622, 101 28 Stockholm

Telefon: 08/40 53 04

Besöksadress: Solidaritetshuset, Barnängs-
gatan 23

Chilekommitténs målsättning är att politiskt
och materiellt stödja motståndskampen i Chile.
Insamlade medel går oavkortat till mot-
ståndskampen inne i Chile.

Chilekommitténs plattform: Bekämpa im-
perialismen, Stöd motståndet - Bojkotta
diktaturen, Frige de politiska fångarna,
Stöd det chilenska folkets kamp för socialism,
Stöd arbetarrörelsen i Chile.

Chilekommitténs solidaritetsfond

Pg 65 39 28 - 2

Chilekommitténs kampfond
(solidaritetsarbetet i Sverige)

Pg 88 72 33 - 5

LEDARE

De militära rustningarna i världen kostar på tok för mycket, det vet alla. Om pengarna användes till annat skulle en hel del vettiga saker kunna göras. För att konkret visa detta har Sekundkampanjen dragits igång här i Sverige. Kampanjen ska samla in pengar som motsvarar de totala rustningskostnaderna i världen under en sekund (250 000 kr). De insamlade pengarna ska gå till fred, miljö och solidaritet, bl a till folkhögskolan El Canelo i Chile.

Många ser de militära rustningarna som ett nödvändigt ont för att bevara ett lands nationella oberoende. Men Chile är ett exempel bland många andra, som snarare bevisar motsatsen. Militären har under sitt 15-åriga maktinnehav raserat mycket av det som det chilenska folket lyckades tillkämpa sig när landet var en demokrati. De väpnade styrkorna, framför allt Pinochet själv, ser som sin viktigaste uppgift att bekämpa »den internationella kommunismen» (bl a chilenska politiker som blivit valda av sitt eget lands befolkning). Detta har gjort regimen mycket mottaglig för nyliberala idéer. Chile håller på att helt avnationaliseras och tas över av utländska kapitalintressen, här i Sverige känner vi till Consafe-Ericssons skogsaffärer.

I Panama har det inträffat en hel del händelser den senast tiden som ger ett förvirrat intryck. Om den chilenska militären finns det knappast något positivt att säga. Situationen i Panama just nu är betydligt mer komplicerad, det gäller även den roll som landets militär spelar. Massmedia har rapporterat om ett folk som gör uppror mot Noriega, en grym och knarksmugglande diktator. Sedan visar sig USA ovanligt angelägen att få bort just den här »diktatorn». Nu är det helt tydligt att USA:s ilska över Noriega inte beror på knarket, utan på att han är en av de få militärledare i Latinamerika som tar sin yrkesroll mer på allvar, att försvara det nationella oberoendet. Striden gäller makten över Panamakanalen.

USA:s ekonomiska krigföring mot Panama idag påminner mycket om den destabiliseringspolitik som Allenderegeringen i Chile utsattes för tiden före kuppen. Då som nu i Panama framkallade USA ekonomiskt kaos som provocerade högeroppositionen att bekämpa det egna landets politiska ledare istället för de krafter utifrån som orsakade problemen.

I och med militärkuppen 1973 förbjöds och krossades den chilenska landsorganisationen CUT. Den fackliga rörelsen har haft ett svårt och fålamodskrävande återuppbyggnadsarbete under diktaturen.

Under senare år har flera protestdagar utlysts av CNT, nationella arbetarkommandot. Att fackföreningsrörelsen vuxit i styrka är helt klart. Nu finns långtgående planer på att återupprätta CUT, trots att det strider mot lagstiftningen. En välorganiserad och enig fackföreningsrörelse kommer att betyda mycket i kampen mot Pinochet-diktaturen.

INNEHÅLL:

3.	Chile: Nej till fortsatt diktatur!	16.	Chile: Diktaturen inifrån -- Teleanalys
5.	Folkomröstningen i Chile -- fakta och åsikter	18.	Chile: Colonia Dignidad
9.	Chile: Folkbildning som politiskt vapen	19.	Rädslan styr i Guatemala
12.	Chile: Folkhögskolan El Canelo invigd	23.	Dagbok: februari -- mars
13.	Folkets Hus i Chile	25.	Te Deum -- uruppförande i Katarina kyrka
14.	Santiago 8 mars	26.	Lästips -- latinamerikansk skönlitteratur
		27.	Nyheter & kommentarer

Nej!

till fortsatt diktatur

Attentat mot präster och biskopar, mordhot mot artister, ouppklarade dödsfall och »försvinnanden». Med dessa förtecken har Pinochet startat sin kampanj för att på legal väg stanna kvar vid makten. Som alltid kommer våldet i första hand från diktaturen.

Den 2 mars förnyade regeringen för en ny 6-månadersperiod undantagslagarna i landet. Det innebär uppenbara begränsningar av oppositionens möjligheter att genomföra en effektiv kampanj inför den utannonserade folkomröstningen i år. Vad den gäller? Att säga JA eller NEJ till fortsatt diktatur eller – som Pinochet själv formulerar det – den demokratiska institutionaliteten.

Att delta eller inte delta – det var frågan

14 partier inom centern och vänstern har enats kring en kampanj för att säga NEJ till diktaturen. Den 3 mars bildade 15 kvinnoorganisationer sitt eget NEJ-kommando.

Kampanjen har i realiteten varit igång sedan långt tidigare – från båda hållen. Efter månader av interna överläggningar har nu större delen av oppositionen enats om det politiskt riktiga i att uppmana till NEJ-röstning, utan att för den skull ge upp kravet på fria val.

Kommunistpartiet och ett starkt decimerat MIR är idag de enda krafter inom oppositionen som ännu inte uppmanar till inskrivning i röstlängderna och till NEJ-röstning. Deras argument: folkomröstningen är en fars från början till slut. Att delta vore att acceptera diktaturens villkor. Den verkliga kampen måste föras på gator och torg, inte kring en odemokratisk folkomröstning. Inom oppositionen håller visserligen många partier med om dessa argument. Men deras analys av dagsläget är delvis annorlunda. De tillägger: att inte delta vore att missa ett unikt tillfälle till politiskt bildnings- och propagandarbete. Det chilenska folket blir alltmer apatiskt. En brett upplagd informa-

tions- och propagandakampanj kan bidra till ökad kunskap och förhindra att människor låter sig luras av regeringspropagandan.

Om NEJ-rösterna vinner måste regeringen teoretiskt inom ett år genomföra fria val. Om valresultatet inte respekteras vid en uppenbar NEJ-seger har oppositionen större möjligheter att mobilisera folkopinionen än utan föregående kampanj.

Katolska kyrkan har redan utbildat hundratals handledare för upplysningsarbete bland folket. Det är tyvärr skrämmande många som inte skiljer på fria val och den folkomröstning kring en enda kandidat som Pinochet nu utlyser. Ännu färre känner till innehållet i den grundlag som antogs vid en folkomröstning 1980 och som bland annat gör Pinochet till legal enväldshärskare. En okunnig och passiv befolkning är självklart lättare att manipulera.

Redan nu kan man från de militära leden höra hot om vapenskrummel mot »upprorsmakarna» (Läs: NEJ-rösterna) om majoriteten röstar nej till fortsatt diktatur.

Inom oppositionen upplever många denna kampanj som ett sista desperat försök att bedriva politik i Chile. Efter det återstår enligt många bara ett utdraget blodbad efter centralamerikanskt mönster.

Kampanj utan datum och utan kandidat

Det finns ännu varken kandidat eller datum för folkomröstningen, trots att Pinochet redan åker landet runt och valtalar. Regeringens propagandamaskineri sattes igång för flera månader sedan. 1988 in-

leddes med officiella statsbesök för att inviga nya landsvägar eller valfiska med löften om att underlätta betalningsvillkoren för låntagare. Pinochet rasar när oppositionspresen hävdar att det är upp-takten till årets kampanj med Pinochet som självutnämnd och enda kandidat. Han fullkomligt dundrar mot »Herrarna politiker som vill leda Chile tillbaka till det kaos» som han nu i snart 15 år kämpat för att rädda chilena ifrån. Flottchefen Merino har just till pressen förklarat att kandidaten kommer att utnämnas mellan juni och juli månad. På en fråga från pressen om han, liksom flygvapenchefen Matthei, menar att kandidaten bör vara civil, svarade Merino lakoniskt: ja, kanske det. Det får vi se när vi utnämnt honom. Det är cheferna för de olika vapenslagen och för polis-kåren samt överbefälhavaren, dvs Pinochet ▶

►själv, som ska enas om en kandidat. Pinochet kan alltså om några månader informera sig själv om att han är utsedd till kandidat. Enligt författningen kan han dock inte fortsättningsvis vara både president och överbefälhavare.

Dyr JA-propaganda med skattemedel

Regeringens kampanj har utarbetats av utländsk propagandaexpertis och kostar miljontals pesos ur statskassan varje

dag. Förutom hjälpprogram till de fattigaste, invigning av bostäder för mindre bemedlade och allehanda sociala och ekonomiska lockbeten via de lokala kommunförvaltningarna använder sig den officiella kampanjen också av mer subtila redskap. Ett exempel: I mars månad måste samtliga bilägare betala in bilskatt till den kommun där bilen är inregistrerad. »Av en

händelse» blev bokstäverna och siffrorna på en registreringsplåt som fungerar som informationsaffisch AP 89-98, Augusto Pinochet och den nya regeringsperiod som chilenerna i år ska säga JA eller NEJ till.

Inga elementära krav är uppfyllda

De flesta enkätundersökningar visar att Pinochet har kvinnorna och landsorten med sig och huvudstaden Santiago emot sig. Utanför Santiago kontrollerar diktaturen alla massmedia och oppositionen har svårt att arbeta på grund av stark kontroll och rädsla. Kvinnorna har under alla dessa år varit föremål för diktaturens ideloliska propaganda.

Stickprovsundersökningar visar också att JA-rösterna i högre utsträckning än oppositionen skrivit in sig i röstlängderna.

Det är uppenbart att regeringen vill ta oppositionen på sängen genom att låta datum och namn på kandidaten vara en överraskningsfaktor. Såväl den katolska kyrkan som FN:s utsände i Mänskliga rättighetsfrågor, Fernando Volio, har på det kraftigaste uppmanat till klarhet kring dessa frågor.

Några elementära krav är att en valkampanj ska ske utan gällande undantagslagar; med tillgång till massmedia också för oppositionen och med klarhet om när och kring vem folkomröstningen ska äga rum.

När kandidaten väl utnämnts måste folkomröstningen ske inom minst 30 och högst 60 dagar. Idag är regeringen uppenbart bekymrad över oppositionens

oväntade förmåga att ena sig kring en gemensam kampanj och genomföra namninsamlingskampanjer för att skriva in vissa politiska partier officiellt. För att ett parti ska ha nationell karaktär måste det i varje region samla ett visst antal namnunderskrifter och totalt i landet uppnå minst 35 000 sådana för att kunna skriva in sig som parti.

Hittills är det bara extremhögern inom Renovación Nacional och ett nytt centervänsterparti, Partido Humanista, som blivit godkända. I dagarna presenterar kristdemokraterna och det för folkomröstningen speciellt bildade »Demokratipartiet» (Partido por la Democracia, PPD) sina namnlistor. Fördelen med att vara inskrivna är att partierna då har legal existens, rätt att få tillgång till massmedia och rätt att övervaka röstförloppet. Motståndarna till inskrivningen återfinns inom vänsterfronten »Enade Vänstern» som hävdar att detta alltför markant innebär ett accepterande av regimens valfars på dess egna villkor.

1988 — Ett viktigt år i Chile

Vad diktaturen mest av allt fruktar idag är en enhetlig och massiv NEJ-kampanj från oppositionens sida. Kravet på allmänna och fria val finns kvar, men idag skulle enligt många bedömare framför allt diktaturen gynnas av att genomföra fria val mellan flera kandidater. Med all sannolikehet skulle inte oppositionen med kort varsel kunna enas kring en enda kandidat, vilket skulle gynna Pinochet och diktaturen.

Det gäller idag att säga NEJ — på alla plan — till 8 år av fortsatt diktatur. Många bävar inför tanken att JA-sägarna blir fler, utan uppseendeväckande valfusk.

En intelligent diktatur låter sig inte besegras i val, hävdar Eduardo Galeano, författaren till bland annat »Latinamerikas öppna ädror». Det är troligt.

Men ändå tornar orosmolnen upp sig för Pinochet detta viktiga 1988; året då oppositionen måste satsa allt för att undvika både fortsatt diktatur och ett utdraget, meningslöst blodbad.

Santiago, 8 mars 1988
MARIA ERIKSDOTTER

Makaber procession.

Konstnär: Rolando Pérez

Folkomröstningen i Chile — fakta och åsikter

»Blir det JA som vinner betyder det att chilenerna vill att Pinochet ska sitta kvar. Ett NEJ betyder att de inte vill att han ska avgå.»

Detta politiska skämt uttrycker en utspridd misstro inför folkomröstningen. Ännu vet ingen när den blir av. Och presidentkandidaten är inte heller utsedd. Vad kommer egentligen att hända?

Svaret på den frågan kan sökas utifrån två olika utgångspunkter. Den ena grundar sig på de lagar och förordningar som regimen stiftat för att reglera, vad man kallar, »övergången till demokrati». Den andra utgår från vad som i praktiken bedöms som möjligt, troligt och önskvärt av politiska och andra ledare. Låt oss börja med att titta efter vad grundlagen säger.

När?

Grundlagen är inte gammal. Den antogs 1980, efter en folkomröstning. Där finns en rad övergångsbestämmelser som gäller tills en president och ett parlament valts. De ska tillträda senast den 11 mars

1990. Det sker på följande sätt.

Senast den 11 februari 1989 ska det hållas en folkomröstning. De röstberättigade säger då JA eller NEJ till en presidentkandidat. Denne utses senast den 11 december 1988 av de högsta befälhavarna för armén (Augusto Pinochet), flottan (José Toribio Merino), flygvapnet (Fernando Matthei) och polisen (Rodolfo Stange). Om dessa inte skulle kunna enas ska kandidaten utses av Nationella Säkerhetsrådet.

Här föreligger en oklarhet. Enligt grundlagen är det alltså de högsta befälhavarna som ska utse kandidaten. Men Pinochet är både president och högste befälhavare för armén. Han ingår därmed inte i regeringsjuntan, där armén representeras av den som följer efter Pinochet i rangordning, vilken är Huberto Gordon. Diskussionerna om kandidaten tyder på att man kommer att avvika något från grundlagen och låta regeringsjuntan utse kandidaten.

När kandidaten väl är utsedd ska folkomröstningen hållas inom 30-60

dagar. Presidenten ska meddelas förslaget och sedan besluta om datum för folkomröstningen.

Om JA vinner

Vad händer då efter folkomröstningen? Om JA vinner innebär det att den föreslagna kandidaten blir president under åtta år, med tillträde den 11 mars 1989. Val till parlament ska hållas i januari 1990, och det nya parlamentet träder i funktion den 11 mars 1990. Fram till dess ligger den lagstiftande makten kvar hos den nuvarande regeringsjuntan.

Om den segrande kandidaten är Augusto Pinochet finns det inget lagligt hinder för att han samtidigt ska kunna vara president och högste befälhavare för armén, precis som nu. Därmed skulle Pinochet få stor makt inom det Högsta Nationella Säkerhetsrådet, som utgörs av de högsta befälhavarna för armén, flottan, flygvapnet och polisen samt presidenten och ordförandena i Senaten och Högsta Domstolen.

Grundlagen ger detta säkerhetsråd befogenheter att ingripa mot sådant som det anser hota grunderna för regi-▶

Illustration ur tidskriften *Andlisis*

► mens institutionalisering. Rådet kan till exempel anhålla hos presidenten om åtgärder för att rätta till beslut i parlamentet.

Om NEJ vinner

Om det blir NEJ som vinner sitter Pinochet och regeringsjuntan kvar till den 11 mars 1990. I januari samma år blir det val av president och parlament, vilka tillträder just den 11 mars.

Vad händer med Pinochet och de övriga i regeringsjuntan vid ett NEJ? Enligt grundlagen är det presidenten som ska utse befälhavarna för armén,

”Vi utesluter inte något som kan tjäna till att få bort diktaturen.”

(Fanny Pollarolo, PC)

flottan, flygvapnet och polisen, men om han följer bestämmelserna som reglerar dessa utnämningar måste han utse de nuvarande befälhavarna för ännu en period. De utses för fyra år och kan avsättas tidigare endast efter beslut i Nationella Säkerhetsrådet.

Vidare ger grundlagen den nuvarande regimen ett betydande inflytande i det kommande parlamentet, som ska bestå av två kamrar: representanthuset med 120 delegater och senaten med 36 delegater. Av dessa 36 ska 10 senatorer utses, alltså inte väljas, bland de personer som haft viktiga ämbeten under föregående presidentperiod, bland annat den förre presidenten, det vill säga Pinochet.

På så sätt kan den nuvarande regimen även i ett framtida parlament kontrollera en knapp tredjedel av senaten. Detta betyder att det blir svårt att ändra grundlagen i någon större utsträckning, eftersom det för detta krävs två tredjedelars majoritet inom bägge kamrarna, att presidenten inte är emot samt att det beslutas av två på varandra följande parlament.

Två nya lagar

Så långt grundlagen. Men vad säger politikerna? Och hur har de reagerat? För att förstå de politiska turerna är det nödvändigt att nämna två lagar som utfärdades för ett år sedan: lagen om in-

”Vi tror att det viktigaste är att nå en överenskommelse inom hela oppositionen...Om det finns garantier (för hederlig omröstning) kommer NEJ att nå en förkrossande seger och leda till fria val.”

(Ricardo Lagos, PS Nunez)

skrivning i vallängderna och lagen om politiska partier.

Nu tvingades partierna att definiera sina ståndpunkter. Att skriva in sig i vallängderna innebär, att acceptera re-

gimens spelregler, hävdade de vänsterpartier som var emot inskrivning. Andra vänsterpartier och partierna i centrum menade att kraven på fria val förutsätter att det finns vallängder och att det därför är viktigt att folket skriver in sig. Vidare skulle det bli svårare för regimen att manipulera valresultatet om valdeltagandet är stort.

Registrering

Det finns inget bestämt i grundlagen om hur många som ska registrera sig för att folkomröstningen ska vara giltig. Allmänt ansågs det att ett lågt antal inskrivna skulle gynna Pinochet. Om man grovt sett uppskattar att regimen har stöd av 30 procent av de röstberättigade så betyder det i siffror 2,5 miljoner. Om högst fem miljoner skriver in sig, och då förstås alla som stöder regimen, så kommer militärens kandidat att få minst hälften av rösterna.

Befälhavaren för armén, Fernando Matthei, sa i november att folkomröstningen inte har något värde om inte minst

”...Om det blir en folkomröstning gäller det att omvandla den till en händelse där oppositionen politiskt kan störta diktaturen. Formerna för detta beror på hur långt mobiliseringen nått.”

(Osvaldo Puccio, PS Almeyda)

fem miljoner skriver in sig. Tidigare hade han förklarat att minst 70-80 procent av de röstberättigade, alltså 5,75 - 6,50 miljoner, behöver skriva in sig.

Med nuvarande takt når man upp till 6 miljoner inskrivna i juni - juli. Men inget är bestämt om hur länge inskrivningen får pågå. Inskrivningen sker manuellt, vilket gör valfusk lättare än om den gjorts på data. Vidare är avgiften för inskrivning, trots att den är låg, mycket kännbar för en stor del av chilensarna.

Artikel 8

Men det är lagen om politiska partier som vållat de största problemen för oppositionen att ena sig. Det råder enighet om att denna lag är odemokratisk, och då pekar man i första hand på grundlagens artikel 8:

»Varje handling av person eller grupp som syftar till att propagera för läror som hotar familjen, försvarar våldet eller en uppfattning om samhället, om staten eller om rättsväsendet, av totalitär karaktär eller grundad på klasskampen, är obehörig och mot republikens institutionella förordning.

De organisationer och rörelser eller politiska partier som för sina syften eller genom sina anhängares verksamhet visar benägenhet för dessa avsikter, är författningsvidriga.»

Personer som döms enligt denna artikel får inte inneha offentliga tjänster

eller ämbeten under tio år. De får inte heller vara rektorer eller lärare, chefredaktörer, politiska ledare, fackliga ledare och liknande, under tio år. De fråntas också rösträtten under tio år.

Dömd

Ledaren för ett av socialistpartierna, Clodomiro Almeyda, dömdes före jul

”Folkomröstningen innebär inte övergång till någon som helst demokrati annat än en »skyddad demokrati» vilket är vad vi lever under idag.”

(Jecar Nehgme, MIR Gutierrez)

enligt denna artikel 8. Det bör rimligen betyda att även hans parti, och alla partier till vänster om detta, betraktas som »författningsvidriga». Hur stor del av väljarkåren stöder dem? Ja, det är ju omöjligt att säga idag, men vid kommunalvalen 1971 fick socialistpartiet 23 procent och kommunistpartiet 17 procent av rösterna.

För att ett parti ska bli lagligt måste det presentera 35 000 medlemmar. Även om artikel 8 inte fanns skulle många partier inte riskera att namnge så många medlemmar.

Enigheten har alltså varit stor i fördomandet av artikel 8 och lagen om politiska partier. Men där har enigheten upphört. Och anledningen till detta finner vi dels i partiernas sökande efter en fördelaktig position inför någon sorts framtida demokrati, dels i deras bedömningar av vad som är politiskt möjligt i spelet om folkomröstningen.

Nya unioner

Till en början avvaktade oppositionen och försökte ena sig kring de viktigaste frågorna inför folkomröstningen. Ett alternativ var att helt enkelt bilda ett nytt parti, speciellt för denna fråga, som

”Det bästa vore att nå en överenskommelse med militären om en fredlig övergång till demokrati, så att vi slipper rösta nej.”

(Patricio Phillips, PN)

skulle representera alla tidigare partier. Så föddes tanken på PPD, som en möjlighet för partierna att slippa låsa sig inför perioden efter folkomröstningen.

Men efterhand blev det uppenbart att de gamla motsättningarna mellan kristdemokrater och kommunister även denna gång hindrade ett gemensamt handlingsprogram. I stället bildades nya allianser och rörelser. Och en del partier började skriva in sig för att bli legala.

I juni 1987 bildades Izquierda Unida (IU), Förenade vänstern, av PR(Luengo), IC, MAPU, PS Histórico, PS Almeyda, PC och MIR (Gutierrez).

I november bildades Partido Por la Democracia (PPD), Partiet för demokrati, av Padena, PL, PR (Silva-Cimma), SD, PRe, Usopo, PS Nunez och PS Mandujano. I mars i år anslöt sig grupper från IC och MAPU.

I januari i år enades 13 partier om en kampanj för att rösta NEJ: ULR, Padena, PDC, SD, PR (Silva-Simma), PR (Luengo), PH, IC, MAPU, MAPU/OC, Usopo, PS Nunez och PS Almeyda.

I februari bildades Movimiento Contra el Fraude, Rörelsen mot valfarsen, av en rad politiska och sociala personligheter.

I mars delades IU i två grupper. I Comando Contra el Fraude, Kommandot mot valfarsen, ingår PC, PS Histórico och MIR (Gutierrez). I Comando Socialista Por el NO, Socialistiska kommandot för NEJ, ingår IC, MAPU, PR (Luengo) samt PS Almeyda.

De partier som skrivit in sig före april är AN, RN, PH, PR (Silva-Cimma), PR (Luengo), SD, PDC och PPD.

I mars splittrades också RN. Detta högerparti som bildats för att bli ett politiskt stöd till regimen kunde inte enas om vilken presidentkandidat man ville stödja. Den segrande linjen är emot Pinochet som kandidat, även om man helt ställer upp bakom juntans förda politik.

Olika ståndpunkter

Partiernas olika ståndpunkter kan grovt sammanfattas på följande sätt:

○ Grundlagen är bra, JA till Pinochet som kandidat. Här finner vi AN och en del av RN.

○ Grundlagen är bra, men NEJ till Pinochet som kandidat. Här återfinns den andra delen av RN.

○ Grundlagen är odemokratisk, men bör utnyttjas för att nå fria val och demokrati. Inskrivning av de politiska partierna. NEJ till regimen kandidat och sedan förhandlingar med militären för att ändra i grundlagen. Detta anser PRe, Padena, PDC, SD, PR (Silva-Cimma), PH och PS Nunez. En liknande uppfattning har PR (Luengo), IC, MAPU och PS Almeyda vilka ser folkomröstningen som ett av medlen, tillsammans med massmobiliseringar, att uppnå fria val.

○ Grundlagen är odemokratisk och folkomröstningen leder inte till demokrati. Fördöm valfarsen, genomför massmobiliseringar och avvakta till närmare folkomröstningen med beslutet om hur man kommer att agera. Man är öppen för att

rösta NEJ och för väpnade aktioner som en del av kampen för demokrati. Denna linje drivs av PS Histórico, PC och MIR (Gutierrez).

○ Grundlagen är odemokratisk och folkomröstningen leder inte till demokrati. Fördöm valfarsen och genomför massmobiliseringar. Väpnad kamp är en förutsättning för framgång. Denna politik förs av MAPU Lautaro, PS Salvador Allende, MIR (Pascal) och FPMR.

Villkor

Samtliga partier kräver att omröstningen ska gå hedertligt till. De är kritiska mot en rad förhållanden, som försvårar en rättvis kampanj och omröstning. Antalet inskrivna måste vara tillräckligt stort. Den demokratiska kontrollen i vallokalerna måste garanteras. Undantagstillståndet måste upphävas och hoten och våldet mot befolkningen måste upphöra. NEJ-sidan måste få lika stor tillgång till utrymme i massmedia, särskilt i TV.

Om dessa villkor inte uppfylls så tänker man inte delta i folkomröstningen, säger NEJ-sidan.

Enligt artikel 8 kan alltså inte alla partier skriva in sig och bli lagliga. Och ►

DE POLITISKA PARTIERNAS I CHILE

Indelningen är gjord från höger till vänster, och gör inte anspråk på att vara exakt. Storleken på partierna är svår att avgöra, men det troliga är att PDC och PC fortfarande är de största.

Beteckningarna efter PR, MAPU, PS och MIR beror på att de är delade och syftar i de flesta fall på partiledaren vid delningen.

AN	Avanzada Nacional - Nationella framstegspartiet
RN	Renovación Nacional - Nationella förnyelsepartiet
PN	Partido Nacional - Nationella partiet
PL	Partido Liberal - Liberala partiet
PRe	Partido Republicano - Republikanska partiet
UCR	Unión Cívica Radical - Radikala medborgarunionen
ULR	Unión Liberal Republicano - Liberal-republikanska unionen
DR	Democracia Radical - Radikaldemokraterna
Padena	Democracia Nacional - Nationaldemokraterna
PDC	Democracia Cristiana - Kristdemokraterna
SD	Partido Social Demócrata - Socialdemokraterna
PR Silva-Cimma	Partido Radical (Silva-Cimma) - Radikala partiet
PH	Partido Humanista - Humanistiska partiet
PR Luengo	Partido Radical (Luengo) - Radikala partiet
IC	Izquierda Cristiana - Kristna vänstern
MAPU	Movimiento de Acción Popular Unitario - Rörelsen för enad folklig handling
MAPU/OC	MAPU/Obrero Campesino - MAPU/Arbetare och bönder
FSD	Federación Social Demócrata - Socialdemokratiska federationen
PS Mandujano	Partido Socialista (Mandujano) - Socialistpartiet
PS Nunez	Partido Socialista (Nunez) - Socialistpartiet
PS Almeyda	Partido Socialista (Almeyda) - Socialistpartiet
PS Histórico	Partido Socialista Histórico - Historiska socialistpartiet
PC	Partido Comunista - Kommunistpartiet
MIR Gutierrez	Movimiento Izquierda Revolucionaria (Gutierrez) - Revolutionära vänsterrörelsen
PS S.Allende	Partido Socialista (Salvador Allende) - Socialistpartiet
PS Dir. Col.	Partido Socialista Dirección Colectiva - Socialistpartiet kollektiv ledning
Usopo	Unión Socialista Popular - Folkliga socialistunionen
PSU	Partido Socialista Unitario - Socialistiska enhetspartiet
MAPU Lautaro	MAPU (Lautaro) - Rörelsen för enad folklig handling
MIR Pascal	MIR (Pascal) - Revolutionära vänsterrörelsen
FPMR	Frente Patriótico Manuel Rodríguez - Patriotiska Fronten Manuel Rodríguez (som inte är ett politiskt parti utan en väpnad vänstergrupping)

► endast de som varit legala under minst fyra månader före folkomröstningen har rätt att bedriva propaganda och delta med valfunktionärer. Men kostnaderna för plats i massmedierna är mycket höga. Och valförrättarna utses indirekt av myndigheterna.

Vidare får politisk propaganda förekomma endast under de trettio sista

"Orsaken till att vi inte sagt ja till deltagande i folkomröstningen är att det inte finns garantier för att det blir en fri omröstning."

(Gutenberg Martínez, PDC)

dagarna före omröstningen. Pinochets resor och framträdanden i TV under det senaste året påminner mycket om en kampanj inför ett presidentval, men det räknas tydligen inte i sammanhanget.

Många frågetecken

Frågetecknen inför folkomröstningen är fortfarande många. Ännu är det inte bestämt när den ska ske. Pinochet såg gärna att man, som sann militär, utnyttjade sig av överraskningsmomentet och så att säga »tog oppositionen på sängen» med omröstning i april, strax efter sommaruppehållet. Merino och Matthei har talat om en omröstning under andra halvåret, vilket lutar åt 11 september som vanligt. Merino sa nyligen att kandidaten ska utses i juni eller juli, ytterligare något som talar för omröst-

ning i september. Men som sagt, inget är bestämt.

Det är heller inte klart vilken presidentkandidat det blir. All politisk logik talar för att det blir en civil kandidat som är yngre än Pinochet, som nu är över 70 år. Merino, Matthei och Stange har samtliga uttalat sig i den riktningen. Men de har redan garderat sig genom att tala om vad som är önskvärt och vad som är möjligt. Och då det inte finns någon annan kandidat med starkt stöd är det inte orimligt att tänka sig Pinochet som kandidaten, trots att han endast stöds av armén och en del av högern.

Frågetecknen är inte färre när det gäller oppositionens agerande. Hittills har de flesta partier ändrat ståndpunkt i flera frågor, ingått allianser och brutit samarbeten. Mycket hinner hända före

"Att ställa upp för NEJ redan nu vore att acceptera diktaturens regler och avstå från möjligheten att få fria val genom en växande social mobilisering."

(Anibal Palma, PR Luengo)

folkomröstningen. Det är också oklart om NEJ-sidan verkligen gör allvar av att bojkotta omröstningen om det inte finns garantier för ett hederligt val. Framför allt lär det bli svårt att enas om bedömningen av dessa garantier.

Det är vidare ovissst om de partier som är emot folkomröstningen lyckas mobilisera folket, vare sig det sker före eller

"Vägen genom parlament och val kommer inte att befria oss från diktaturen, hur mycket vi än anstränger oss..."
(Rafael Maroto, MIR Pascal)

efter omröstningen, så att det blir en kraft att räkna med. En del av dessa partier håller för övrigt dörren öppen för att rösta NEJ om förutsättningarna ändras.

Den politiska aktiviteten är nu högre än någon gång tidigare sedan 1973. Men i övrigt har inte mycket förändrats. Militären har makten och oppositionen är splittrad. Det mesta talar för att några större förändringar inte är att vänta på kort sikt.

JOHAN SOLANDER

*Parlamentsbyggnaden i Santiago.
Inte sedan 1973 har den använts
för sitt syfte.*

Foto: Johan Solander

Folkbildningsarbetet i Chile idag har en imponerande bredd och styrka. Göran Sallnäs har studerat dagens folkbildningsarbete och pekar på att det finns rötter till alfabetiseringsarbetet under Allendetiden. Men idag har något nytt vuxit fram som gör att man kan tala om folkbildning som ett verkligt vapen i kampen mot diktaturen.

Folkbildning som politiskt vapen

Tidigt en söndagsmorgon står jag vid en busshållplats i centrala Santiago. En kamrat dyker upp, synar mig lite diskret och finner att jag stämmer med den beskrivning han fått.

Vi tar bussen ut till ett förortsområde. Morgonkyln, de regntunga skyarna och vattenpölarne förstärker intrycket av gråhet och misär i de fattigkvarter vi passerar.

Snart sitter vi tillsammans med ett 40-tal representanter från olika fackliga organisationer hopträngda i ett litet rum, där väggarna ser ut som stora pussel: sprickorna efter jordbävningen har nödtorftigt dolts under brunfärgat murbruk.

Enrique, prästen som blev utsparkad från det katolska universitetet på grund av sina politiska aktiviteter, tar till orda. Han talar om människan, om jaget. Om sambandet mellan förändringar på olika nivåer. Om nödvändigheten av att ha en sammanhållen syn på vart agerande i familjen, i kvartersorganisationen, i fackföreningen.

Förändra världen

Sökandet efter svaret på frågor som

»Vem är jag?» och »Vad vill jag?» är svårt. Men man måste våga för att komma bort från det beroende som förhindrar att man utvecklas mot en större frihet. Därmed kommer också en större värdighet och en ökad förmåga att tillsammans med andra förändra världen runt omkring oss.

En annan inledare på den fackliga kursen ber oss sluta ögonen och en stund i stillhet fundera över följande: Du möter Violeta Parra, kvinnan som mer än någon annan ledde den nya sångens genombrott på 1960-talet. Ni sätter er ner på en bänk, du och Violeta, och börjar prata om hennes sång »Gracias a la Vida», »Jag vill tacka livet», Vad säger du till henne?

En annan tid

Jag gör det här besöket på fackföreningsmötet i juli 1985. I Pinochets Chile. Drygt 13 år tidigare lärde jag känna ett helt annat land. Under fyra månader, från början av december 1972 till slutet av mars 1973 var jag då i det Chile som var Unidad Populares och Salvador Allendes.

Det var under en tid då människor

engagerades, tvingades in i en aktiverande process, där ställningstagande var ett måste. Jag gjorde en rad besök och intervjuer på arbetsplatser, från de stora skogarna i Complejo Forestal de Panguipulli i söder till den stekande Atacama-öknens med sitt salpeterbrott Maria Helena i norr.

Inför valet den 4 mars 1973 mötte jag också hundratusentals människor som stödde en fortsatt politik till förmån för folkflertalet. Arbetare, studenter och fattigfolk visade att de trodde på framtiden.

På ett sätt var det arbete som utrettades i politiska och fackliga organisationer, mödracentra och ungdomsföreningar något av ett folkbildningsarbete. Det gällde att på ett enkelt och lättfattligt sätt förklara många gånger svåra problem och sammanhang. Det gällde att motverka de borgerliga partiernas och det internationella kapitalets väldiga överlägsenhet på massmediaområdet. Men det handlade dock oftast om ett budskap uppifrån och ner, ett budskap som mer var formulerat av ledarskapet än ett ►

► resultat av en dialog från basorganisationerna och uppåt.

I Freires anda

Den borgerliga majoriteten i parlamentet hade sagt nej till en nationell offensiv mot analfabetismen. Därför anordnades frivilligarbete på studenternas sommarlov. Det gav mig en möjlighet att under en månad i början av 1973 delta i en frivilligbrigad i provinsen Valdivia.

I den lilla staden Paillaco försökte vi verka i Paulo Frieres anda. Freire hade för övrigt tillbringat större delen av åren 1964-69 i Chile och inspirerat många till arbete efter hans idéer. Med utgångspunkt i den bok vi utrustats med för handledare i alfabetiseringsarbetet gjorde vi så gott vi kunde för att hans tankar om »pedagogik för förtryckta», »kulturell kamp för frihet» och »utbildning för frigörelse» skulle få en praktisk tillämpning.

De flesta träffar med alfabetiseringsgruppen inleddes med en diskussion kring en bild eller en teckning. Genom denna åstadkom vi en dialog i gruppen, en dialog som bland annat innebar utbyte av erfarenheter och diskussion kring olika problem på olika nivåer i samhället: i familjen, i kvarteret, i Paillaco, i Chile.

Det var den här månaden tillsammans

med fattiga människor, som ville förändra sin tillvaro genom att erövra kunskap om ordet, om språket, om samhället som fick mig att på allvar intressera mig för folkbildningsarbete i Latinamerika. Det var den här erfarenheten som gjorde, att jag 13 år senare satt och lyssnade till Enriques tankar om att framgångar i det fackliga arbetet bara kan uppnås om det finns en överensstämmelse mellan de grundläggande principer man tillämpar där och de som vägleder en i det dagliga livet inom familjen.

Genombrott

Under tre intensiva veckor sommaren 1985 besökte jag ett stort antal institutioner, organisationer, föreningar och grupper som arbetar med folkbildning. Jag ville se hur det var möjligt att bedriva sådan verksamhet i ett land som Chile, ett land som våldtagits under 13 långa år.

Det jag fann gjorde mig imponerad och optimistisk. Något nytt hade utvecklats trots alla problem, något nytt som förde tankarna till den period i vår egen arbetarrörelses historia, då folkbildning blev ett vapen i kampen för att upplysa, förändra och demokratisera.

Folkbildning i Chile idag har självklart rötter tillbaka till Paulo Freire, till alfabetiseringsarbete, till facklig utbildning.

Men nya faktorer har tillkommit, faktorer som gör att vi nu kan tala om 80-talet som en genombrottsperiod. Detta är sant inte bara för Chile utan också för många andra stater i Latinamerika.

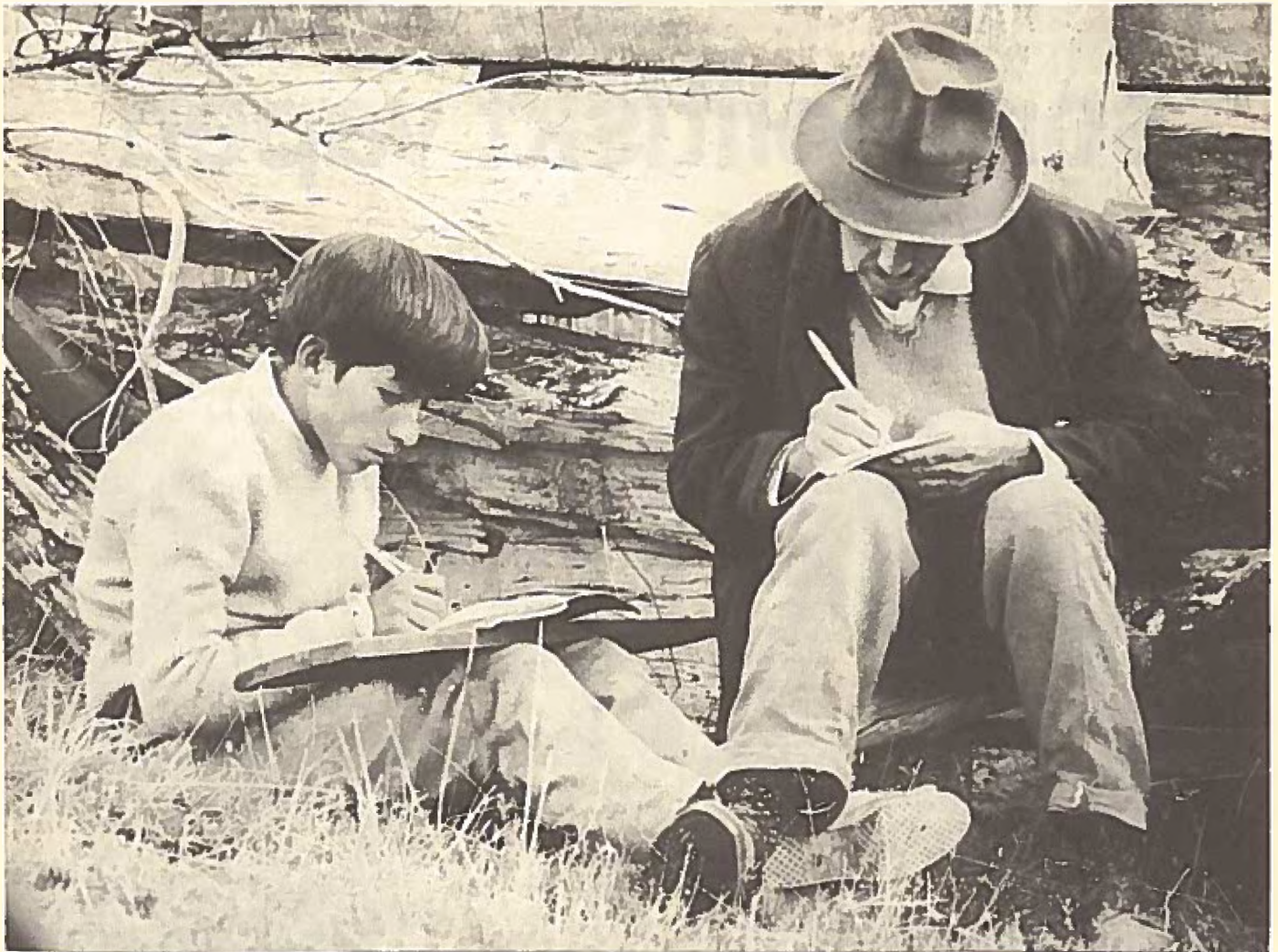
Ny massrörelse

Vänsterpartiernas misslyckande att presentera ett samlande alternativ till diktaturen har skapat behov av nya uttrycksformer. Kampen för överlevnaden har tvingat fram gemensamma soppök och hantverksverkstäder, vilket har förstärkt det lokala basgruppsarbetet. Hemvändande flyktingar har från exilen i Mexico, Nicaragua och Sverige tagit med sig erfarenheter som nu översätts till en annan verklighet. Befrielseologi har också inspirerat till aktioner för förändring, till praktik för att bryta människors tystnad, för att lösa upp människors rädsla.

Magen först

Trots diktaturen, trots förtrycket blomstrade folkbildningsarbetet. En ny massrörelse, en social rörelse höll på att ta form. I Lota, gruvarbetarstaden, träffade jag arbetslösa som tillsammans försökte återvinna spillkol som höll på att

Alfabetiseringsarbete i Valdiviaprovinns i januari 1973. Unidad Popular uppmanade studenterna att delta i sådant här frivilligarbete för att lära känna landet och bidra till dess utveckling. Foto: Elisabet Palo

spolas ut i havet. Några mil därifrån, i Tomé, en gång stolt centrum för Chiles textilindustri, lärde sig människor att använda en bit jord för att kunna förbättra näringsstandarden genom att odla grönsaker på nytt sätt. I Molina, några mil från Talca, höll unga flickor och pojkar som bäst på att lära sig om kompostering, organisk gödning och gasframställning vid förruttnelse. Här i Lota, Tomé och Molina gällde det magen först - det allra mest närliggande. I förlängningen fanns tankar om alfabetisering, bildande av kooperativ med allt vad det innebär av krav på kunskaper om bokföring, ekonomi och annat.

Alternativ teknologi är ett begrepp som jag möter mycket ofta. En av dem som bidragit till detta är Manfred Mc Neff, ekonomen som fick det alternativa Nobelpriset 1983. Han leder CEPAUR, Centrum för alternativ utveckling. Där fick jag lära mig om småskaliga utvecklingsprojekt i gränstrakterna mellan Chile och Argentina, men också om hur människor i fattigkvarteren skriver sin egen historia.

Fackliga problem

Som framgår av inledningen hade jag också möjlighet att vara med vid facklig utbildning. Vid ett annat tillfälle medverkade jag också aktivt i en tvådagarskurs i Santiago. Det lärde mig bland annat en del om de ofantliga problemen som den fackliga rörelsen brottas med. Innan kuppen 1973 var ungefär 50 procent av alla arbetare fackligt organiserade. Idag med en mycket mindre arbetsstyrka är procenttalet högst 10. Men också på det fackliga planet sker en utveckling trots det väldiga förtryck de fackliga organisationerna drabbats av. Det visade de många kontakter jag hade med sådana organisationer.

Ett uttryck för den folkbildningsrörelse jag försöker beskriva är den mängd små, enkla, pedagogiska skrifter som framställs om sådant som hur man konserverar frukt och grönsaker, hur vävstolar byggs och grisar föds upp, hur vatten- och vindkraft kan utnyttjas. De bör kunna underlätta arbetet i studiecirklar och andra basgrupper.

Får inte hända igen

Också de mänskliga rättigheterna blir föremål för diskussioner bland invånarna i fattigkvarteren. Så här förklarar German Molina, ordförande i »Kommissionen för de mänskliga rättigheterna» betydelsen av det arbete som bedrivs i de ungefär 90 kommittéer som fanns 1985:

— Vi måste få in frågan om de mänskliga rättigheterna i den folkliga kulturen, för att det som hände aldrig skall kunna hända igen. Det är från folket självt som försvaret av dessa rättigheter måste komma. När vi talar om FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna, kan dessa människor relatera vad som sägs där till sin egen verklighet. De förstår hur arbetet med den gemensamma grytan hänger samman med det fackliga arbetet,

El Canelo de Nos i juli 1985. Tillsammans med representanter för CEAAAL beskådar vi det som nu 1988 blivit Latinamerikas första folkhögskola. Foto: Göran Sallnäs

med de försvunna och fånglade, med förtrycket.

CEAAL – folkbildningsråd

Genom Folkbildningsförbundet i Sverige är folkhögskolor och studieförbund medlemmar i »Det internationella rådet för vuxenutbildning» (ICAE). Sedan 1982 har detta råd en Latinamerikagren. Den förkortas CEAAL. Paulo Freire var dess ordförande fram till kongressen i Mexico i november 1987.

Vid ett seminarium 1982 försökte delegaterna besvara frågan vad vi förstär med folkbildning. Eftersom jag använt begreppet så många gånger utan att definiera det kan det vara intressant att ta del av de fem punkter i vilka de sammanfattade sitt resultat.

1. Det är en process, en medveten utbildningshandling, med bestämt mål och syfte.
2. Den bygger på gruppen och det aktiva deltagandet från alla.
3. Den är kritisk till sin karaktär och utgår från verkligheten.
4. Den utgår från den folkliga kulturen och syftar till att bygga upp en folklig identitet.
5. Den är insatt i ett historiskt sammanhang med målsättningen att förvandla en spontan medvetenhet till en politisk medvetenhet. Folkbildningens flexibilitet och pluralism måste bibehållas.

CEAAL fungerar så, att rådet erbjuder folkbildningsgrupper i olika delar av Latinamerika ett forum för erfarenhetsutbyte. Det sker till exempel genom olika seminarier och genom ett månadsbrev. Huvudkontoret ligger i Santiago men de olika »nätverken» samordnas från olika delar av Latinamerika.

El Canelo de Nos

Den 27 mars 1988 invigdes ett nytt

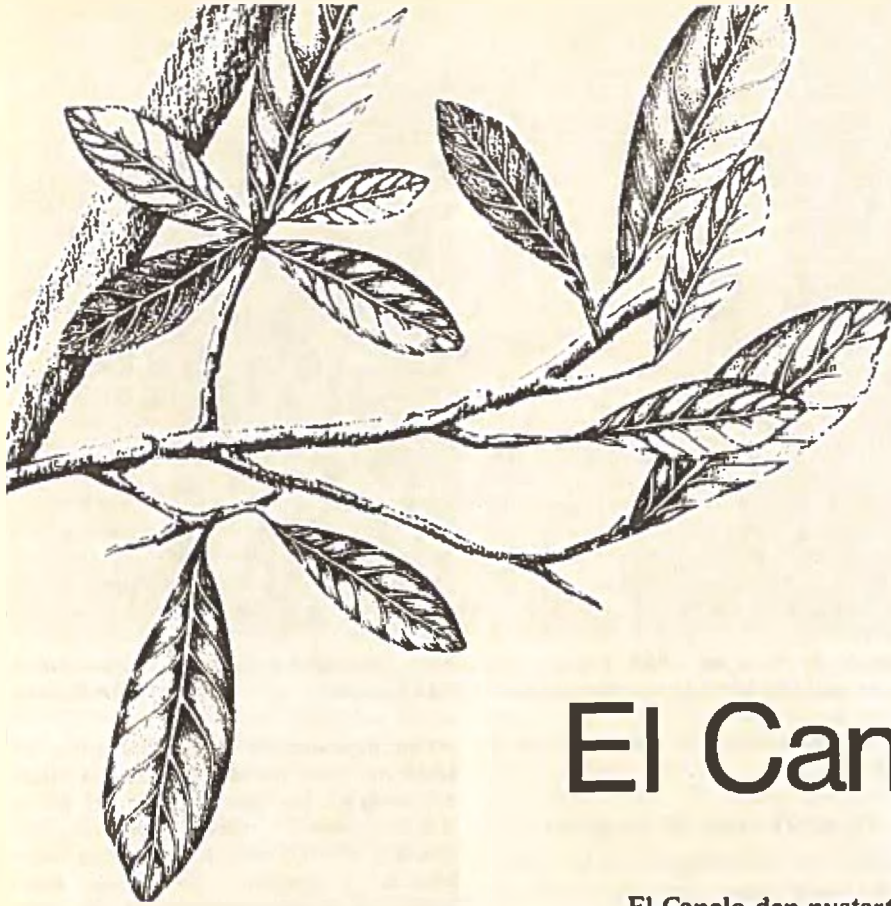
utbildningscentrum i San Bernardo, 25 kilometer utanför Santiago. Redan innan det invigdes har den kommit att kallas »Latinamerikas första folkhögskola». Också i »El Canelo de Nos» står överlevandet i centrum. Till skolan finns knutet ett experimentjordbruk där olika alternativa tekniker tillämpas. Det påminner om våra första svenska folkhögskolor, eftersom det också där fanns en koppling mellan teori och praktik inom jordbruket. Stöd till El Canelo de Nos har kommit både från SFEF, folkhögskolelevernas organisation, FN-förbundet, olika fredsorganisationer och organisationer i andra länder. Skolan är medlem i CEAAL. Den utger också en tidskrift »för lokal utveckling», kallad »El Canelo».

SOL – ett givande och tagande

I början på mars 1988 bildades vid ett seminarium i Kungälv en organisation med det hoppigivande namnet »SOL». Dess syfte är att stärka och fördjupa kontakterna mellan nordisk och latinamerikansk folkbildning. SOL kommer förhoppningsvis att bli ett öppet debattforum, där en levande dialog kommer att föras, där ett ömsesidigt givande och tagande kommer att ske. För också vi har mycket att lära av det som nu sker inom folkbildningen i Chile och i övriga Latinamerika. Engagemanget, medvetenheten, enkelheten och oegennyttan ligger långt från vår egen verklighet, där sådana egenskaper ofta drunknar bland blanketter, paragrafer och andra uttryck för byråkrati.

GÖRAN SALLNÄS
Akersberga den 4 april 1988

Göran Sallnäs har också skrivit en rapport om »Folkbildning i Chile» på 45 sid. Den kan beställas genom Fortbildningsavdelningen »Folkhögskolan», Box 414, 581 04 Linköping

El Canelo invigd

El Canelo den nystartade folkhögskolan i Chile är ett av de tre projekt som får stöd i Sekundkampanjens insamling. Bo Jonzon som är ordförande i Svenska Folkhögskolevers Förbund besökte skolan under invigningen, och berättar här om sina intryck.

El Canelo ligger i gassande solsken när vi stiger av bussen som tagit oss de 2,5 milen från Santiagos centrum till folkhögskolan.

Det är den 23 mars 1988 och ett par hundra människor har samlats här i Nos för att vara med om ett fyra dagars späckat invigningsprogram. De flesta av gästerna är folkbildare från andra liknande projekt i Chile och Latinamerika men här är också en stor delegation från Norden och representanter från både Kanada och USA. Den svenska gruppen består av 16 personer.

– Vad är folkbildning för oss? frågar folkhögskolans rektor i sitt inledningsanförande och svarar själv:

– Kollektiv utveckling av vars och ens kunskap och erfarenhet för en gemensam kunskap som ska leda till social utveckling. Som folkbildare tar vi avstånd från vertikala hierarkier.

Med denna utgångspunkt bedrivs ett mycket konkret arbete tillsammans med bönder, kvinnor, mapuchefolket, m fl i en rad olika program som mänskliga rättigheter, folklig teknologiutveckling, folklig kommunikation mm.

Återvinna självkänslan

El Canelo har utvecklats ur arbetet med böndernas teknologi. När marknaden öppnades mot världen efter kuppen och

bönderna inte längre fick hjälp från staten med kredit, råd eller tekniskt bistånd slogs många småbönder ut. Eftersom de inte klarade konkurrensen ändrade de strategi och gick tillbaka till självushållning och började producera för sina egna behov.

De traditionella metoder bönderna använder samlas in i det folkliga teknologiprogrammet och kunskapen systematiseras. Nyligen publicerades en 611 sidor tjock bok med resultatet av sju års arbete. Utifrån detta insamlings- och systematiseringsarbete utvecklas den kunskap, teknologi och de metoder som redan finns.

De tre olika kurserna inom programmet är: Kvinnor och teknologi, maskin samt byggteknik. Det handlar om att återvinna sin självkänsla.

Under dagarna på El Canelo fick vi många tillfällen att gå runt och titta på de funktionella och vackra byggnaderna. Skolan saknar varken bibliotek, internat eller matsal även om inte allt är fullständigt än. Runt byggnaderna sträcker sig marken med grod- och fiskeodlingar, majsodlingar och andra utvecklingsprojekt.

Vad El Canelo står för har man försökt sammanfatta i denna lilla dikt:

»Vi är Canelo, det heliga trädet,
offeraltaret, fredsflaggan
längtan efter frihet»

BO JONZON

Folkets Hus i Chile

När den fackliga och politiska arbetarrörelsen i Sverige på allvar började organisera sig i slutet av 1800-talet var det i strid mot hela det etablerade samhällssystemet. Man utestängdes från samlingslokaler och fick ofta hålla möten i vägskalet, i skogen eller på andra platser under bar himmel.

Man tog saken i egna händer och började bygga Folkets Hus för sina möten och sammankomster. Med sina olika yrkeskunskaper byggde arbetarna upp våra Folkets Hus på sin fritid och bidrog med pengar genom fackföreningsavgiften.

När Folkets Hus i Malmö invigdes 1893 sade Axel Danielsson bl a i sitt tal: »Vi har därför byggt oss ett eget hus, där vi ostört kunna samlas till möten och överlägga om våra gemensamma angelägenheter samt upplåta en säker tillflyktsort för förföljda tankar».

Återorganisering

Även i Chile finns en lång och rik arbetarrörelsetradition och folkethusidén är inget nytt. Den chilenska folkethusrörelsen har sina rötter i 1930-talet och byggdes upp efter spansk modell. Men i och med militärkuppen 1973 stängdes dessa och andra lokaler (militären tog själva över lokalerna) samtidigt som den chilenska arbetarrörelsens organisationer krossades och dess ledare mördades, försvann, fängslades eller tvingades i exil.

Så småningom började de folkliga organisationerna återigen att växa upp, men under mycket svåra förhållanden. Ett av problemen har alltid varit behovet av samlingsplatser och möteslokaler för facklig, politisk, social och kulturell verksamhet. Den nya folkethusrörelsen i Chile är därför ett viktigt stöd till återorganiseringen av den chilenska arbetarklassen.

Tolv Folkets Hus etablerade

Det finns redan idag tolv Folkets Hus etablerade i Chile. Det hela började för drygt två år sedan och nu finns husen på följande orter: Valparaiso, Santa Cruz, Talca, Lota, Temuco, Puerto Montt, Punta Arenas samt i fem stadsdelar i Santiago. Målsättningen är att det ska finnas minst ett hus i varje chilensk provins.

Hur ser då husen i Chile ut och hur fungerar de?

Oftast är det väldigt enkla hus i trä eller sten som har några få rum som tillsammans rymmer ett hundratal personer. I allmänhet är husen i behov av reparation och ombyggnad. En del av husen äger man men andra hyrs.

Bred verksamhet

Verksamheten i de olika husen skiftar starkt beroende på lokala behov och förutsättningar. Det är de folkliga organi-

Svensk arbetarrörelse har inlett ett arbete till stöd för uppbygget av en folkethusrörelse i Chile.

Precis som när rörelsen växte fram i Sverige handlar det i första hand om att få tillgång till samlingslokaler för att underlätta den folkliga organiseringen.

sationerna som finns på orten eller stadsdelen som verkar i husen. I vissa hus är det de fackliga organisationerna som engagerar sig, i andra finns organisationer för arbetslösa med i verksamheten. Samverkan sker även med kulturgrupper, sociala organisationer, kvinnogrupper, i drottningorganisationer o s v. Inom det politiska området deltar flera politiska partier, med syftet att få olika frågor belysta från olika inriktningar.

Där Folkets Hus nu finns i Chile har de snabbt blivit ett centrum för den fackliga och politiska oppositionen. Man anordnar studiecirkel och bedriver undervisning, här kan barnen få ett mål mat och ensamstående mammor kan lämna sitt barn till barnstugan. Man spelar musik och teater, utbildar folk i hälsovård och kostlära. Man spelar schack, genomför sportturneringar ... Verksam-

heten är långt bredare än hos folkethusrörelsen i Sverige.

Fadderhus

Folkethusrörelsen i Sverige engagerar sig nu till stöd för verksamheten. Meningen är att olika Folkets Hus ska vara faddrar till husen i Chile, och på olika sätt stötta och uppmuntra kamraterna i Chile samtidigt som man på sin ort i Sverige bedriver informationsverksamhet om förhållandena i Chile. Verksamheten kommer att drivas i samarbete med ABF och Unga Örnar samt flera organisationer lokalt.

Fadderverksamheten kommer således att bli ett viktigt stöd för återorganiseringen av arbetar- och fackföreningsrörelsen samt andra folkförelser i Chile.

ROSEMARIE ANDERSSON

Folkets Hus i Lota, kolgruvestaden söder om Concepción vid Stilla havskusten.

I Sverige står Folkets Hus i Malmfälten (Kiruna, Gällivare och Malmbergen) samt Rinkeby och Skarpnäck som faddrar för huset.

Bidrag till Folkets Hus i Chile kan sättas in på i-fonden pg 570-2. Märk talongen »Folkets Hus i Chile» (i-fonden förvaltas av AIC, Arbetarrörelsens Internationella Centrum)

SAN TI AGO 8 MARS

8 mars – den internationella kvinnodagen – är upptakten för protesterna mot diktaturen efter sommaren. Så har det varit i många år och i år när Pinochet ska genomföra sin folkomröstning var den militära närvaron påtaglig. Maria, som var på besök i Santiago, berättar.

På morgonen den 8:e mars glider lastbilarna med tungt beväpnade soldater fram på de lugna soliga gatorna i området där jag bor i Santiago. De sitter med ryggarna mot varandra och pekar hotfullt med k-pistarna. Men kvinnorna på väg hem från den lokala tisdagsmarknaden vänder inte ens på huvudet, grannarna avbryter inte sina samtal medan de vattnar träden och rosorna, barnen fortsätter att leka utan att ta särskild notis om militärerna.

Det är den internationella kvinnodagen och den första protest-dagen efter sommarlov och semestrar. Kvinnoorganisationerna har kallat folket ut på gatorna för att säga NEJ! till diktaturen, konstitutionen, exilen, fängelse, tortyr, mord och försvinnanden, utförsäljning av landets tillgångar, diskriminering av kvinnan och

av hela folket. Vi ska övervinna rädslan! står det på flygblad som delats ut.

Dagarna innan har också hållits (förbjudna) möten och sammankomster i Santiagos utkanter och i centrum. En stor demonstration var förberedd men förbjöds i sista stund. Inomhusmötet som utlysts istället i en stor lokal förhindrades också av polisen med hjälp av tårgas och vattenkanoner.

Folkliv i centrum

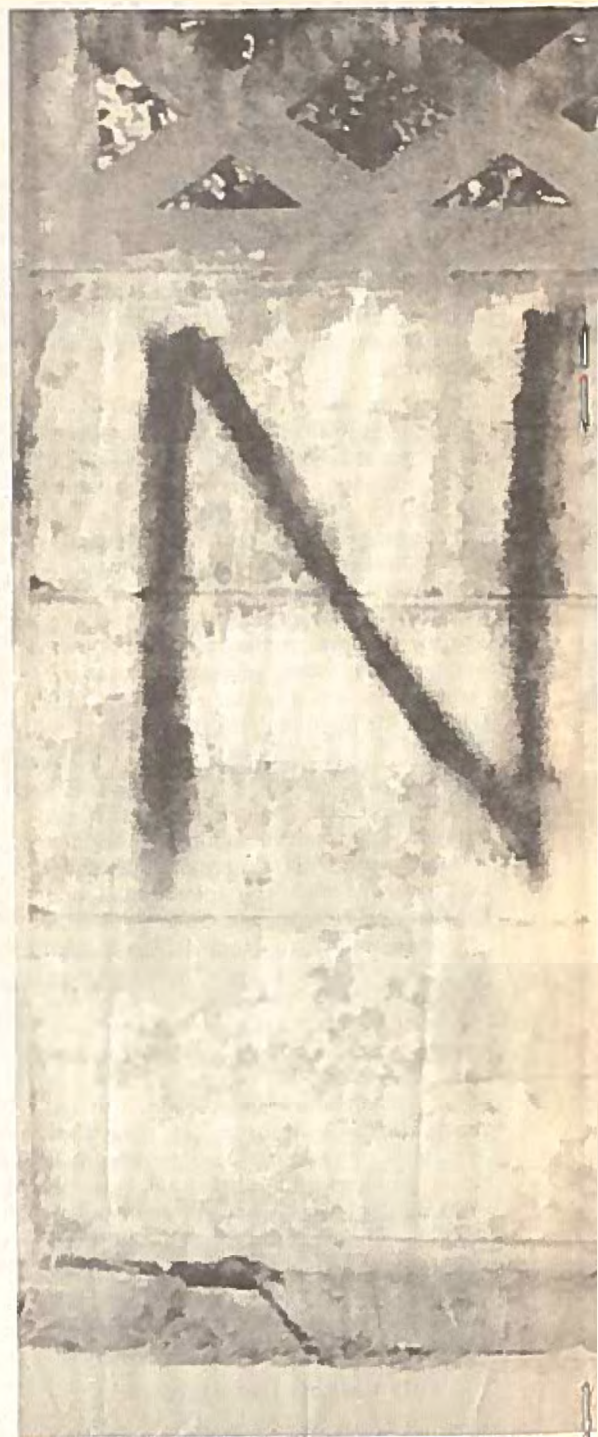
Framåt kvällen åker vi in till Santiagos centrum. I tunnelbanan står också utplacerade militärer och i centrum finns poliser och deras gröna bussar överallt. Som vanligt kryllar det av folk på den centrala gågatan, gatuförsäljare, »studenter» som tigger pengar till studier, och de unga ihärdiga representanterna för

PPD (Partido por la Democracia) som delar ut broschyrer. De argumenterar för nej-kampanjen som denna partisammanslutning arbetar för inför folkomröstningen.

Det händer ingenting på länge, så jag tänker att vi har nog kommit fel - demonstrationen måste vara någon annanstans. Men spänningen i luften är påtaglig och jag ser att butiksinnehavarna börjar göra sig beredda att så snabbt som möjligt kunna slå igen och dra ner järngallret, gatuförsäljarna packar ihop. Jag vet inte vad som kommer att hända - det är ju första gången jag är med om en protest i Chile. Vi fortsätter att flanera och vänta...

Polisen kommer

Plötsligt i ett gathörn börjar några klappa i händerna och ropa »Asesino!

Affisch från Chile

DIA INTERNACIONAL DE LA MUJER CHILE 8 / 3 / 1988

Mördare!» Fler och fler stämmer in och det tar ungefär en minut för polisen att komma dit, 5-6 kravallpoliserna med hjälmar och plexiglassköldar. Folk börjar springa in på sidogatorna och polisen jagar tills de får tag i en kille som de slår ner och går lös på med batongerna, sedan förs han bort till bussen. Lugnet är till synes återställt, folk fortsätter att flanera – tills samma sak upprepar sig i ett annat gathörn lite längre bort. De som blir tagna hålls i regel till nästa dag, om de inte finns med i polisens register. I så fall brukar de släppas efter cirka fem dagar, berättade man för mig.

Katt- och-rättalek

Det hela liknar en katt-och-rättalek och folk är både skrärade och upprymda samtidigt som de oberört promenerar

förbi grupper av kravallpolis. Det är en protest som är utspridd över hela centrum och vid varje kuvningsförsök har den redan återuppstått på något annat ställe. Tårgasen känns i luften och vattenkanonbilarna kommer farande i full fart på trottoarer och gågator så att folk måste kasta sig åt sidan.

Mörkret börjar falla, mer och mer folk strömmar till och protesterna fortsätter med full kraft. Tunnelbanenedgångarna är fyllda med tårgas. Vi lyckas ta oss in på ett litet café innan järngallret åker ned. Därinnen åter folk varm korv i lugn stil medan det går allt vildare till utanför. En grupp äldre damer kommenterar allt som händer utanför glasrutan – tills den splittras av ett skott eller en sten och tårgas strömmar in. Rutinerat plockar de fram salt och vinäger för att lindra obe-

haget av tårgasen. Många har med sig salt och citron i handväskan och delar med sig.

Genomvåta men nöjda

Vi upptäcker några grannar bland de äldre kvinnorna. De tycker att det har varit en bra protest. De blev visserligen genomblöta av en vattenkanon, men de hade tagit på sig vattenavstötande klänningar och extrakofter i plastpåse.

Så småningom kan vi gå ut och börja vandra mot tunnelbanan. Klockan är över tio och det är ganska lugnt på gatan. Vi är riktigt upplivade av kvällens händelser som visar att trots att hela centrum var fullt av poliser, trots den hårda repressionen, så kunde protesterna inte slås ned.

MARIA BERGSTRAND

PROHIBIDA SU
DIFUSION PUBLICA
EN CHILE

DIKTAT INIFRÅ

Med den här skylten börjar alla kassetter från Teleanálisis: »Får inte spridas till allmänheten i Chile».

”Får inte spridas till allmänheten i Chile”. Så börjar var och en av de 240 videokassetter som varje månad ges ut av Teleanálisis, den ledande gruppen inom den parallella televisionen i Chile.

Televisionen kallas parallell i analogi med växlingen av dollar på gatorna, alltså inte officiell, men inte heller riktigt förbjuden.

Militärregimen har en stark, men på intet sätt absolut, kontroll över befolkningen. Det tas mängder av initiativ på olika områden, inom politiken, för att organisera de fattiga i kåkstäderna, ofta i direkt strid mot regimen vilja.

Sen starten i augusti 1984 har Teleanálisis givit ut 33 kassetter med nyheter och reportage som aldrig skulle tillåtas i den etersända televisionen i Chile.

– Vi vill visa bilder från det osynliga landet, det som inte syns i någon av kanalerna, säger Augusto Góngora, som leder Teleanálisis sedan starten.

»Får inte spridas...»

Skylden »Får inte spridas...» är en brasklapp ifall regimen skulle slå till på laglig väg mot Teleanálisis. Organisationen är officiell och registrerad som företag, och har tillåtelse att producera program, men inte att sända dem.

Teleanálisis förde en ganska obemärkt tillvaro fram till september förra året, då de gav ut en kassetter som visar hur en polis skjuter en student i huvudet under en demonstration. De bilderna hamnade i tidningar världen över.

– Tidigare ville vi inte ens ge intervjuer, men nu har regimen ändå fått upp ögonen för oss. Det märks på de artiklar

som då och då kommer i de regimvänliga tidningarna.

– De samlar information om Teleanálisis, och när de väl har samlat färdigt så bestämmer de sig för vad de ska göra med oss.

– Naturligtvis har de vetat om vår existens, men jag tror inte att de har haft riktigt klart för sig hur mycket våra program sprids, säger Augusto Góngora.

Av de 240 prenumeranterna är nämligen större delen inte privatpersoner, utan fristående organisationer, många av dem i de stora städernas fattigkvarter och på landsbygden. Varje kassetter ses av ett stort antal människor.

Bilder från det osynliga landet

– Många av prenumeranterna är gymnasier. Det är särskilt viktigt att ungdomar i den åldern får se våra bilder, för det är ofta de som är mest manipulerade av regimen.

Den etersända televisionen i Chile är hårt kontrollerad av regimen och den mest regimvänliga kanalen, »Television Nacional», har förvandlat sitt dagliga nyhetsprogram till ren valpropaganda inför folkomröstningen senare i år. I folkomröstningen ska folket få säga ja eller nej till juntans presidentkandidat, och televisionen gör vad den kan för att visa de framsteg Chile gjort under general Pinochet.

Teleanálisis visar andra sidor av verkligheten. Det kan vara ett reportage om de många före detta yrkesverksamma som nu lever på att samla sopor, om miljöförstöringen i södra Chile, om hur regimkritiker mördas av »okända» i civila kläder eller om de initiativ folk själva tar för att organisera sig och göra livet lättare.

– Var tredje månad gör vi en enkät bland våra prenumeranter där de får säga vad de tycker om Teleanálisis, berättar Augusto Góngora.

– I början fick vi mycket kritik för

att det handlade för mycket om mänskliga rättigheter. »Se inte bara på döden», sade folk och ville se mer av folkliga initiativ för att erövra utrymme från diktaturen. Folk vill kunna lita på sin egen förmåga, och det är ett viktigt område för oss.

Teleanálisis fick också kritik för att de intresserade sig för mycket för det som hände i Santiago och hade för lite material om landsorten. Chile är mycket centraliserat, en tredjedel av befolkningen bor i Santiago, det är där politiken bedrivs, och utländska media intresserar sig nästan bara för det som händer i stadens centrala kvarter.

Teleanálisis är fritt från politiska bindningar, något som är ytterst ovanligt bland chilenska media. Alla dagstidningar använder sin nyhetsförmedling till att stödja en eller annan politisk linje.

– När de politiska partierna för en tid sedan började enas i några olika grupperingar, försökte var och en av dem att binda oss till sig, men vi sade nej till alla.

– Vi driver ingen politisk linje, vi visar motsättningarna i reportagen. Vi har kontakt med alla partier, och det har gett oss högt anseende. Högerpartierna var motvilliga först, de trodde vi skulle manipulera deras uttalanden, men nu har vi kontaktpersoner där också.

När Teleanálisis startade finansierades verksamheten helt och hållet med pengar från Holland. Nu täcks 35 procent av kostnaderna genom försäljning av bilder till utländska stationer och genom samproduktioner med institutioner i Chile och i utlandet.

Prenumeranterna täcker en mycket liten del av kostnaderna. För ett kvartal, alltså tre kassetter, får prenumeranterna betala ca 180 kronor. Det betalar knappt ens kassetterna, men det är vad prenumeranterna har råd med.

Utbildar i kritiskt tevetittande

För att ytterligare sprida program-

UREN N

men kommer Teleandlisis om ett par månader att börja köra runt i kåkstäderna med en bil med storbildsvideo.

– Med bilen kan vi koppla produktionen till en utbildningsprocess. Vi ska utbilda folk i kritisk läsning av teve.

De 15 personer som jobbar med Teleandlisis håller till i en lägenhet i ett bostadsområde i Santiago. Det finns två team med varsin kamera och två U-matic redigeringsutrustningar. Någon studio finns inte, för reportrarna visar sig aldrig i rutan. Man använder korta speaker-texter där det behövs och låter folk tala för sig själva för resten.

– Ibland får vi besök från något utländskt tevebolag, berättar Cristian Cruz, som ansvarar för kontakterna utåt.

– Jag visar dem runt i lokalerna, och när de sett allt så frågar de: »Ja, men var finns resten?» De kan inte tro att vi kan jobba med så lite utrustning.

Fotografen Tito Alcaino tycker att utrustningen är mycket bra.

– Vad gäller kameror och redigering har vi det minst lika bra som på »Kanal 11», säger han.

»Kanal 11» är en av de etersända kanalerna. Den är visserligen inte statlig, men ändå mycket hårt styrd av regimen. Tito jobbade där i nio år innan han blev erbjuden jobb på Teleandlisis.

– Ofta kom CNI, den hemliga polisen, och ville ha bilder från demonstrationer. Många gånger skickade de ut mig bara för CNI:s räkning, jag gjorde reportage från demonstrationer som aldrig sändes.

– Det var hemskt, men man vill ju behålla jobbet, så det var bara att svälja förtretet. När jag blev erbjuden jobbet här, så tänkte jag inte två gånger.

Arbetar med folkets stöd

Det är inte mer riskabelt att vara fotograf för Teleandlisis än för Kanal 11, tycker Tito. I demonstrationerna löper man samma risker, och i fattigkvarteren är det lätt för Teleandlisis att arbeta.

– Folk stöder oss, för de känner att vi är deras röst. Teamen från den officiella televisionen kan överhuvudtaget inte komma in i kåkstäderna, folket där kastar ut dem, säger Tito.

Hittills har Teleandlisis inte haft pro-

En av bilderna från det reportage som gjorde Teleandlisis kant. Under en demonstration i Santiago sköt en trafikpolis en av demonstranterna i huvudet.

blem med regimen. Ingen medarbetare har rövats bort av »okända» i civila kläder, som har hänt med den oppositionella pressens medarbetare. Vid demonstrationer grips teamen då och då av den uniformerade polisen, men det är ganska lätt att lösa på laglig väg.

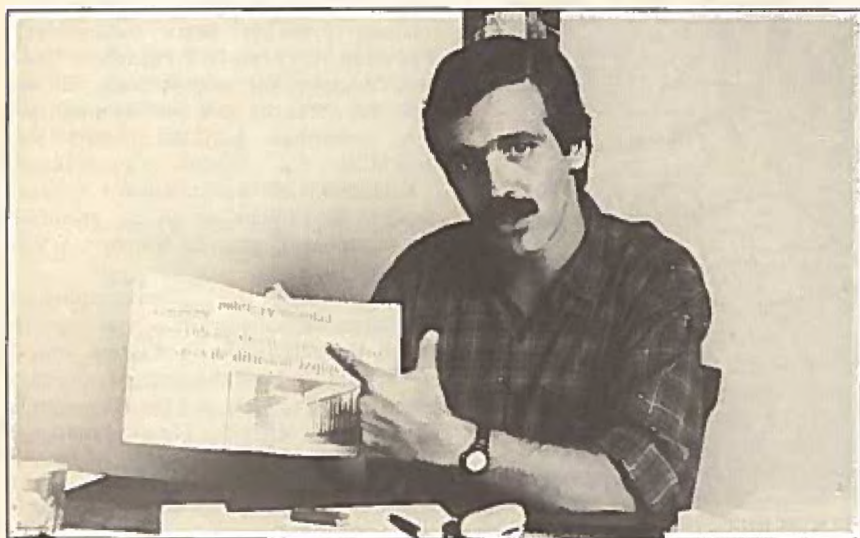
Men arkivet på 400 timmar videoband förvaras på hemlig plats, för att plockas fram den dag militärerna kastar in handduken.

– Vi dokumenterar en viktig del av landets historia, säger Augusto Góngora.

– När jag träffar folk från till exempel Spanien och Grekland, klagar de ofta över att de inte har möjligheter att visa bilder från diktaturperioden. Vi är i en unik situation som kan skildra diktaturen inifrån.

Text och foto:
CHRISTER HAMP

Detta reportage har tidigare varit publicerat i Antennen, Sveriges Radios personaltidning.

– Artiklarna om oss i regimvänliga tidningar visar att regimen nu har fått upp ögonen för oss, säger Augusto Góngora, som leder Teleandlisis.

COLONIA DIGNIDAD – en tysk relik i Chile

Barnmisshandel, sexuella övergrepp, elchocker och medicinska experiment på människor – ja, detta pågår i »la Colonia Dignidad» (Kolonin Världighet) enligt samstämmiga vittnesmål från det fåtal som lyckats fly därifrån. De västtyska myndigheterna har under åtta år förgäves försökt få besöka kolonin i södra Chile för att på platsen kontrollera anklagelserna.

Det hela började 1961. Chiles ambassadör i Bonn sände ett meddelande hem till sin inrikesminister med en presentation av Paul Schäffer, ledare för en religiös sekt som beskrevs som ett exempel på »ordning och renhet». Senare samma år köpte sekten tre tusen hektar mark söder om Linares, vid Parral, femtio mil söder om Santiago.

Sedan dess lever där mellan tre och fyra hundra tyskar, i väntan på Messias. Paul Schäffer tolkar bibeltexterna, och såväl barn som vuxna deltar i arbetet i kolonin, från solens uppgång till dess nedgång.

Undersökningskommission

1966 flydde en ung man, och berättade för chilenska journalister om förhållanden i kolonin. Det tillsattes en parlamentarisk undersökningskommission. Schäffer försvann för en tid, och kolonins formelle president tillbringade några dagar i fängelse. Den unge mannen dömdes till fem års fängelse för att ha stulit en häst i samband med flykten. Den parlamentariska kommissionen upplöstes efter en tid, och det var tyst om Colonia Dignidad under tio år.

Senare flyktingar har emellertid berättat om misslyckade flyktförsök även under dessa »tysta» år. Den chilenska polisen stod hela tiden till kolonins tjänst för att stoppa, och föra tillbaka, de flyende.

Colonia Dignidad är omgärdad av elektriskt stängsel, och väl bevakad. Kolonins medlemmar är förbjudna att lämna området, bland annat måste de lämna sina pass till ledningen när det var dags att förnya dem. Någon i ledningen tog med sig buntan med pass till den västtyska ambassaden i Santiago som till helt nyligen accepterade detta förfarande.

Brott mot kolonins regler bestraffades hårt. Såväl barn som vuxna blev utsatta

för kroppsbestraffningar, ofta i de övrigas åsyn. Även elchocker och psykofarmaka användes.

Gömställe

1977 hamnade kolonin åter i ramp-ljuset efter anklagelser i den västtyska pressen om att DINA, den chilenska säkerhetstjänsten, höll oppositionella till regimen fångna i Colonia Dignidad och att de fört dit tidigare fängslade och försvunna.

Dessa uppgifter bekräftades av Samuel Fuenzalida Devia, som varit säkerhetsagent, när han vittnade inför en domstol i Bonn. Han hade bland annat fört Alvaro Modesto Vallejas Villagrán, ledare i MIR, från tortyrfängelset Villa Grimaldi i Santiago till Colonia Dignidad. Sedan dess är Vallejas försvunnen.

Den västtyska rättvisan hade börjat arbeta med förhållandena i Colonia Dignidad, sedan västtyska Amnesty uppgivit att det förekom tortyr i kolonin. Sju vittnen, chilensare, trädde fram inför domstolen i Bonn och berättade att de känt till att DINA hållit fångar och torterat inom kolonins område.

1980 ansåg domstolen i Bonn att man borde göra ett besök på platsen och ansökte om tillstånd. Året därpå avvisade det chilenska justitieministeriet närvaro av utländska domare vid besöket i Colonia Dignidad. Domstolen i Bonn vände då sig till det chilenska utrikesministeriet som formellt gav sitt godkännande i januari 1985.

Efter ett par fruktlösa försök att besöka kolonin reste den västtyske ambassadören dit i januari 1988 i helikopter tillsammans med biskopen av Essen och andra medlemmar i den västtyska undersökningskommissionen. Vid landningen utsattes de för ett sabotage som var nära att kosta dem livet.

Kolonins ledare, Paul Schäffer, har det fulla stödet av Franz Josef Strauss, och lär ha sagt att han »har den västtyska ambassaden i sina händer». Det torde stå utom all tvekel att han kan räkna med betydelsefullt stöd.

När den västtyske ambassadören för åtta år sedan uttalade sig angående anklagelser i Washington Post sade han att »Colonia Dignidad under alla omständigheter utfört och utför mycket bra arbete på det sociala området».

Liksom så mycket när det gäller kolonin kan man bara gissa orsakerna till det till synes vänskapliga förhållandet mellan ambassaden och kolonin. En ledtråd ger oss historien om makarna Packmoor. När Lotti och Georg Packmoor flydde från kolonin 1985 fick de inte resa till Canada som de i första hand önskat, sedan kanadensisk press pekade på det faktum att makarna Packmoor under sin tid i Colonia Dignidad haft nära kontakter med Josef Mengele som ledde nazisternas experiment med människor under andra världskriget. De reste istället till Västtyskland och deras vittnesmål finns i säkert förvar på den västtyska ambassaden i Santiago.

Höga beskyddare

Man har även goda kontakter med chilenska makthavare. Rikets första dam, Lucla Hiriart de Pinochet, invigde en skola på kolonins område för tre år sedan. Försvarsminister Carvajal sade i november 1987 efter ett besök i kolonin att svartmålningarna inte är sanna, att de som flytt inte var önskvärda och att tyskarnas handlingar i kolonin var exemplariska. Det är uppenbart att kolonin skyddas av höga auktoriteter. Varför?

En antydning till svar kunde man finna i höstas. När den tyske ministern Blum träffade Pinochet hette tolken Malte Radmann, nära vän till Pinochet. Denne tysk-chilensare har anknytningar till västtysk vapenexport och har kommersiella och personliga kontakter med Fritz Bohmüller, f.d. chilensk honorärkonsul i München och nu inblandad i vapenexport. Bohmüller är en av grundarna till »Colonia Dignidads Vänner» i Västtyskland.

Den västtyske utrikesministern, Genscher, anhåller nu i ett brev till appellationsdomstolen i Chillán om att en särskild undersökningsdomare tillsätts. Efter tjugo år börjar de västtyska myndigheterna vidta åtgärder för att komma till rätta med denna skandal. Långsamt närmar sig slutet för Colonia Dignidad.

BO LARSSON

Landet där rädslan fortfarande styr. Landet där den utländske besökaren har frihet att resa runt överallt och ställa frågor, men där risken är stor att ingen svarar.

Landet där ödegårdarna gapar tomma på landsbygden, därför att fattigbönderna flytt till bergen undan militärens förföljelser. Landet där även kyrkligt välgörenhetsarbete tvingas under jorden.

Så beskriver fotografen och frilansjournalisten Ulf Aneer sina intryck av dagens Guatemala för Chilebulletinen.

trots
»demo-
kratin»

Rädslan styr i Guatemala

Ulf Aneer har rest i Centralamerika och rapporterat i tio år nu. Senast han besökte Guatemala var i början av 1986, då kristdemokraten Vinicio Cerezo tillträdde som president. Han var då den förste som valts i något så när riktiga val efter 32 års militärdiktatur. Då, 1986, fanns det i omvärlden stora förhoppningar om att Cerezo skulle demokratisera Guatemala.

Nu har Ulf Aneer nyligen kommit tillbaka från ett nytt besök i Guatemala. Han var där för att arbeta med en film om vanliga guatemalaners villkor. Och för vanliga guatemalaner har livet inte blivit bättre under Cerezo.

Flykt till slummen

En arbetare kan idag köpa mycket mindre för sin dagslön än för tio år sedan. Man räknar med att reallönen bara är 60-75 procent av vad den var då. Många, många flyttar in till städerna från landsbygden – de flyttar från misären och från militärens attacker.

Men i städerna hamnar de i slummen och får inget fast jobb. Tillfälliga påhugg som daglönare, tuggummiförsäljning på gatorna, prostitution – det är de alternativ som står öppna för dessa mängder av nya stadsbor. Och i arbets-

löshetens spår ökar kriminaliteten kraftigt i Guatemala Citys fattigkvarter.

– Det här är en stor dold folkgrupp som ingen talar om, berättar Ulf. Och att hjälpa dem är illegal verksamhet. Kyrkliga organisationer får inte längre ta emot stöd från utlandet för hjälparbete bland de fattiga – alla sådana bidrag måste kanaliseras genom regeringsorgan.

Cerezo har inte dstadkommit mycket för de mänskliga rättigheterna. Foto: Ulf Aneer

På landsbygden finns fortfarande »utvecklingspoolerna» kvar – ett slags strategiska byar där fattigbönderna föstes ihop och tvangs att odla på den jord som anvisades dem. Byarna kontrollerades öppet och direkt av militären. Idag har bönderna ibland fått anlägga nyodlingar utanför själva byn och militärens närvaro är mindre påtaglig.

Kanoner mot byar

– Men mellan några byar hittade vi en militärpostering med haubitskanoner. Med dem kan militären skjuta in i flera av byarna. Och uppenbarligen är det det som kanonerna är till för – haubitser används ju bara mot stora militära mål och gerillan går aldrig i så stora grupper.

Under början av 80-talet när militären slog tillbaka gerillan bland annat genom att upprätta »utvecklingspoolerna», tvingades landsbygdsbefolkningen också att gå med i »civila försvarspatruller» för att delta i kriget mot gerillan. När Cerezo blivit president förklarade han att medlemskap i patrullerna skulle vara helt frivilligt. Men i praktiken råder det fortfarande tvång i konfliktområdena, menar Ulf.

– Där är det ingen som vägrar. De ställer upp, inte av dygd eller plikt, utan därför att det är livsfarligt att säga nej. I staden Chajul samlade militärkommendant-▶

Den civilpatrullerna till möte och hotade att bränna ner deras hus om det visade sig att de stödde gerillan.

Försvarspatrullerna används som gratis arbetskraft vid exempelvis militära vägbyggen. De får ofta också gå i frontlinjen vid militärens operationer mot gerillan.

Mänskliga rättigheter

Nedbrända indianbyar, massmord på indianer, en miljon tvångsflyttade, tiotusentals försvunna, 200 000 flyktingar i grannländerna – det är en kort sammanfattning av militärdiktaturens brott mot mänskliga rättigheter. Cerezo lanserades som en ledare som skulle återupprätta de mänskliga rättigheterna, men i själva verket har mycket litet skett. En parlamentarisk kommission för mänskliga rättigheter tillsattes, men den har sysslat med frågor som jämlikhet mellan könen,

rätt att bedriva handel och så vidare.

– Och det kan ju tyckas som vardagliga bagateller, som skulle kunna vänta lite med tanke på det verkliga brottsregistret, kommenterar Ulf.

Representanten för Cerezos eget parti avgick ur kommissionen i protest mot omöjligheten att förverkliga något.

Väldigt få försvunna har återkommit. Den ökända specialpolisstyrkan DIT har upplösts men ersatts av en narkotika- och säkerhetspolisenhet. Det ger bättre internationellt anseende och mer pengar från USA, men den används på samma sätt för att förtrycka oppositionella.

Ändå är det öppna förtrycket mindre idag i Guatemala – i den mån det är meningsfullt att tala om gradskillnader i detta lands våldsamma historia. Ulf:s förklaring är helt enkelt att så mycket redan var »avklarat» när Cerezo kom till makten: militären hade fördrivit bönderna till strategiska byar, massakrerna

hade redan tystat den öppna oppositionen och alla folkliga massorganisationer var redan krossade.

Selektivt våld

Det öppna massiva våldet behövs därför inte idag för militären. Rädslan sitter i och ingen vill röra i det förgångna. Våldet idag riktar sig mer selektivt mot ledare i olika folkliga organisationer – fast oftast ledare på lägre nivå.

– Nineth Garcia, som leder GAM (Gruppen för ömsesidig hjälp – en organisation för anhöriga till försvunna) är en av Guatemalas mest välbevakade personer. Hon löper nog inte så stor risk nu – regimen behöver henne för att kunna hävda att den är demokratisk.

– Men indiankvinnorna som är med i GAM trakasseras ständigt. Polisen hindrar dem från att åka till huvudstaden och protestera.

De som flytt till bergen återvände inte förrän varje hacka och machete var nedsliten.

Foto: Ulf Aneer

Men ändå – trots att förtrycket finns kvar som ett ständigt hot, har olika folkliga grupper utnyttjat det lilla utrymme för laglig verksamhet som skapats sedan Cerezo tillträdde. Särskilt tydligt är det när det gäller bonderörelsen. Ulf träffade bönder som ockuperat jord och faktiskt lyckats få behålla den.

Ny bonderörelse

De tillhör en ny bonderörelse som började med stora bondemarscher till huvudstaden, så snart Cerezo blivit president. I marscherna, där tusentals människor deltagit, har man krävt jord åt bönderna och mark för bostäder åt stadsbefolkningen.

Bonderörelsen leds av en katolsk präst, fader Girón, från kuststaden Tiquisate, som tagit konsekvent ställning för de fattiga och därför engagerat sig i de jordlösas kamp.

Det har också varit svårt för regeringen att slå ner bondemarscherna lika brutalt som man tidigare mött protester.

Det finns andra, liknande tecken på ny aktivering i folkliga rörelser. Förra våren genomfördes en lång strejk bland offentliganställda och det har bildats några nya, oberoende fackföreningar. Ulf studerade inte speciellt det fackliga uppbygget under sin senaste resa, men han tror inte att sådana små tecken kan peka på något nytt bredare kampuppsving.

– Snarare handlar det om massiv väntan, säger han.

Och det som håller tillbaka massrörelsen är det välkända skälet: rädslan som inte låter sig överkommas så lätt.

Gerillan trängd

Gerillan framstår idag inte som ett politiskt alternativ, menar Ulf. EGP, som tidigare var den största och mest

folkligt förankrade gerillaorganisationen har trängts tillbaka. Mot dess traditionella bas i Quiché-provinsen i norr har också armén nyligen genomfört en stor offensiv.

ORPA-gerillan däremot har kvar sina band till civilbefolkningen och har till och med ökat sina aktioner i ett viktigt turistområde kring Atitlánsjön. Det är ett problem för militären, för där kan den inte lika lätt slå tillbaka gerillan och terrorisera civilbefolkningen utan att det märks.

– Guatemalas regering har idag bättre rykte utomlands. Den får massiva lån från väststater. Även i Sverige finns det moderater och folkpartister som talar om demokratin i El Salvador och Guatemala.

– Tidigare var det otäckt för turister att åka till Guatemala, men nu har turismen ökat igen.

– Men då ska man veta att nu mer än tidigare pågår det stora offensiver mot civilbefolkningen just i dessa mest turist-intensiva områden.

– Det är absurt, kommenterar Ulf.

Den tredje gruppen i gerillasamordningen URNG är FAR, som opererar i lågländsjungeln i den glesbefolkade regionen Petén i nordost.

Ingen dialog

Vinicio Cerezo har framstått som en av dem som betytt mest för att fredsplanen för Centralamerika kommit till stånd. Bland annat var det han som insisterade på att Nicaragua inte skulle ställas utanför förhandlingarna. Och det har utan tvivel gett honom gott rykte internationellt.

Men i Guatemala har inte fredsplanen betytt särskilt mycket. Gerillan och regeringen träffades officiellt i oktober förra året i Madrid, men regeringen krävde då att gerillan skulle lägga ner vapen som ett villkor för fortsatta fredssamtal och när gerillan förklarade eld-upphör under mötesdagarna, inledde armén istället en storoffensiv.

Ulf menar att armén rätt lätt avfärdat gerillan som förvirrade revolutionärer, som inte representerar något mer än sig själva.

Ett av kraven i Centralamerikaplanen är att amnesti ska ges åt politiska fångar. I Guatemala har man infört ett annat slags amnesti: alla de som flytt upp i bergen undan militärens förföljelser får återvända, men de måste först erkänna att de varit med i gerillan för att få hjälp av myndigheterna med en bit jord och bostad. De måste flytta in i byar som valts av militären. De tvingas genomgå militära »amnestiprogram» med intensiv psykologisk bearbetning.

Tvungna återvända

Ulf träffade en grupp som flytt upp i Altaverapaz-bergen redan 1981. De var då 500 man men bara 300 överlevde flykten. I sju års tid har de levt undangömda i bergen och angripits av militären i snitt var fjortonde dag. De har ständigt fått bygga upp sina kojor på nytt och fått hålla vakt. De har varit tvungna att odla

► på flera ställen samtidigt, ifall militären skulle komma in och förstöra odlingarna. Och de har alltid fått vara beredda att fly.

– De har levt på det allra yttersta, säger Ulf, men ändå kom de inte ner förrän de var tvungna. De kom ner därför att de inte hade några redskap kvar: deras hackor och machetes var nedslitna till intet. Kläderna var lapptäcken och kvinnornas traditionella kläder var tunna som spindelväv.

Just den här gruppen klarade sig – förmodligen – rätt bra. De har fått stöd av biskop Flores i Coban och slipper gå igenom amnestiprogrammet. Men annars kan de som accepterar amnestin – och alltså »bekänner» att de varit gerillamedlemmar – räkna med trakasserier även i fortsättningen.

Militärkupp igen?

När Cerezo tillträdde trodde nog ändå de flesta att den civila regeringen skulle bli en kortare parentes, och att militären skulle återta den direkta makten. Men idag verkar inte hotet om militärkupp särskilt stort?

– Nej, Cerezo är inte hotad av militären eftersom han inte är något hot mot dem. Han behåller sitt internationella anseende och hans utrikespolitiska utspel gör honom ansedd även på hemmaplan.

– Och det finns inget folkligt motstånd som kan hota regimen. Ingen politisk kraft i Guatemala erbjuder förändring. Det gör inte det så kallade socialdemokratiska partiet, ett salongsradikalt parti utan kontakter med folket.

– Och bland de utsatta finns en stor misstro mot politiska organisationer överhuvudtaget.

Vilken är USA:s roll? USA skar ner den direkta militärhjälp till militär-diktaturerna – fast USA-allierade som Israel fortsatte att leverera vapen. Och det finns en nationalism hos militären i Guatemala som är stolt över att den slagit tillbaka gerillan utan USA:s hjälp.

Formellt är förhållandet mellan USA och Guatemala fortfarande kyligt, berättar Ulf. Men USA:s regering är förstas i grunden nöjd med en stabil regering i Guatemala och vill inte att Cerezo faller.

USA ger nu också öppen militärhjälp, till exempel i form av helikoptrar. Fast Cerezos regering är ändå noga med att markera sitt oberoende. Cerezo fortsätter att balansera för att inte framstå som en nickedocka åt USA, som sin kristdemokratiska kollega Duarte i El Salvador.

MARIA SUNDVALL

Många flyr från militärens förföljelser på landsbygden till slummen och misären i städerna.

Foto: Ulf Aneer

Chile:

Dagbok: febr–mars

31 jan

Anställda vid postverket (Empresa de Correos de Chile) protesterar mot privatiseringsplanerna av företaget.

Tre ungdomar dödas vid en explosion i en lägenhet i Santiago. Några dagar senare tar »Frente Nacionalista de Combate» på sig ansvaret. Aktionen sägs vara en hämnd för karabinjären som en vecka tidigare dött i en explosion.

2 febr

Studenterna protesterar på gatorna mot mordet på de tre ungdomar som dött i explosionen.

Representanter för 13 politiska partier skriver under en överenskommelse om att rösta NEJ i folkomröstningen.

3 febr

»Oidentifierade civilklädda» personer skjuter och kastar bomber mot ett kapell i Yungay, Santiago. Det är det andra attentatet under kort tid uppger Yungays kommitte för de mänskliga rättigheterna.

Avskedade lärare protesterar utanför Chiles Universitet i Santiago, två av dem grips.

»Oidentifierade civila män» bryter sig in i Journalistförbundets kontor och söker igenom artivet.

5 febr

Organisationen för anhöriga till politiska fångar (AFPP) anklagar polis och myndigheter för trakasserier mot dess medlemmar i form av husundersökningar, stölder och hotelser.

7 febr

Silvia Toro Pino, hustru till en facklig ledare vid stålverket Huachipato i Concepción, arresteras av CNI. Hon och fyra ungdomar transporteras i smyg till Santiago och är nu anklagade för olika vapeninnehav och medlemskap i terroristorganisation.

12 febr

Comite Pro Retorno, kommittén som arbetar för att exilchilenare skall kunna återvända, lyckades häva återreseförbudet för närmare 100 fackliga ledare.

14 febr

Fackföreningsordf. Max Pardo Ramirez från La Bandera i Santiago arresteras och utsätts för tortyr.

15 febr

Tre av de studenter som deltagit i frivilligt arbete i Lota, utsätts för en simulerad arkebusering.

16 febr

Kardinal Silva Henriquez får mottaga ett brev från ACHA (Accion Chilena Anti-

comunista) i vilket sägs att de fem som försvann i september aldrig kommer att åter ses.

22 febr

Under den gångna veckan genomfördes ett tiotal olika hungerstrejker i Santiago, Valparaiso och Lota för de fem försvunna.

Journalistförbundet informeras att det nu är förbjudet att skriva om fruktexporten från Chile. Orsaken är antagligen att man inte vill att arbetarna skall få veta hur mycket arbetsgivarna tjänar på exporten, då skulle de kunna kräva rejäla lönelöft.

24 febr

Distriktsordf. för Lärarförbundet, Raul Ojeda Diaz utsätts för en skrämseaktion. Tack vare grannarna lyckades han undkomma.

25 febr

Metallarbetare organiserade i CON-STRAMET inleder en hungerstrejk som protest mot avskedanden av fackliga ledare och dåliga ekonomiska förhållanden. Hungerstrejken pågår i 13 dagar och avslutas utan annat resultat än publicitet.

Militäråklagaren Fernando Torres ger order om husundersökning hos advokaten

José Galiano som försvarar Karin Eitel, anklagad för inblandning i kidnappningen av överste Carreno. Advokatens skrivmaskin beslagtogs.

26 febr

Festivalen »Folkets sjunger för Violeta Parra» avslutas. Under en månad har flera delfestivaler ägt rum runt om i Chile som ett alternativ till myndigheternas officiella festival i Vina del Mar.

1 mars

En aktivist i kampanjen för NEJ, Luis Cancino, PDC, kidnappades av ACHA och tvingades bl.a. simma i en bassäng mitt i natten. Utan kläder tog han sig tillbaka till partilokalen.

15 kvinnor kedjar fast sig vid porten till justitieministeriet precis när ministern Hugo Rosende väntas anlända. Kvinnorna kräver förklaring till vad som hänt de fem försvunna.

En student, José Solis Alvarez, arresterades. Polisen sade till hans mor att de hittat honom naken och bränd med stearin. När modern besökte honom var han vid medvetande och skrek: De brände mig, mamma! Den 1 mars informerades modern om att han dött. ▶

Återorganisering av

– Det var inte gjort i en handvändning att bilda CUT. Det tog mycket tid och kraft.

Om detta påminde den nu 80-åriga facklige ledaren Clotario Blest, när man den 12 februari högtidlighöll 35-årsdagen av bildandet 1953.

CUT, Central Unica de Trabajadores, som ungefär motsvarar svenska LO, förbjöds efter kuppen 1973. Nu håller man på att organisera sig på nytt.

Vad det pånyttfödda CUT ska heta är ännu inte klart, men principerna är fastslagna: Organisationen ska ha bred anslutning, vara pluralistisk utan ideologisk eller religiös begränsning, vara självständig, beredd att försvara demokratin och bekämpa diktaturen.

Liksom för 35 år sedan, kommer man att ha många svårigheter att övervinna och del som diskuteras är, då som nu, organisationens målsättningar och om man ska ansluta sig till någon av de stora fackföreningsinternationalerna. Man diskuterar också vilka som ska vara med som delegater vid den konstituerande kongressen.

Clotario Blest

CNT, Nationella arbetarkommandot, har redan satt igång med seminarier i de olika provinserna och regionerna runt om i landet, där de fackliga ledarna ska studera frågor som: målsättning, reglemente för den konstituerande kongressen och stadgar för det nya CUT.

– Historien kan inte hejdas, sade Arturo Martinez, generalsekreterare i CNT, i sitt tal på högtidsdagen. Han försäkrade att man är fast besluten att bilda en ny centralorganisation som ska vara »ett effektivt vapen i kampen för arbetarklassens intressen».

5 mars

Rektorn på Universidad Metropolitana pedagogiska institution började terminen med att avskeda fem elever, samtliga medlemmar i styrelsen för studentkåren.

8 mars

Under internationella kvinnodagen arresterades 210 personer som deltog i demonstrationerna. Regimen hade förbjudit firandet av kvinnodagen, dessutom hindrade polisen genomförandet av ett möte i en teater i Santiago, trots att man hade fått officiell tillåtelse för mötet. I Santiagos centrum kastade demonstranterna stenar på polisen, stoppade trafiken och tre bussar brändes. Polisen å sin sida kastade tårgasbomber, slog med batonger och arresterade folk. På natten brändes bildäck i Santiagos ytterkanter av ungdomar. En beväpnad grupp attackerade ett poliskontor i södra Santiago, två poliser och tre civila sårades vid attentatet.

9 mars

Aklagaren Fernando Torres informerade igår, att en av huvudaktörerna i kidnappningen av översten Carreno, var Bernardo Mendoza Morales, ex-militär. Han är arresterad i sin frånvaro och söks intensivt av polisen.

12 mars

Kommandot för försvar av de statliga företagen protesterade mot privatiseringen av postverket och televerket i Chile. Ett multinationellt företag, Bond, har köpt 30 procent av aktierna i de två företagen.

Vid fackliga val i kolgruvorna i Lota vann en oppositionslista med represen-

tanter för Kommunistpartiet, Kristdemokraterna och MAPU.

Den senaste veckan har säsongarbetarna, som arbetar med plockning och förpackning av frukt, genomfört 16 strejker. I några fall uppnådde de en 50 procentig löneförhöjning och i ett fall lyckades man minska arbetsdagens längd.

Från september 1987 till mars 1988 har säsongarbetarna strejkat 109 gånger i en del fall med massavskedanden som följd. Under samma tid har 280 fall av förgiftning till följd av användandet av kemiska bekämpningsmedel i odlingen inträffat. Och då har man bara räknat de fall som finns registrerade på sjukhusen.

13 mars

Koppararbetare i Curanilahue lade ned sitt arbete under 24 timmar i protest mot att Roberto Valdebenito dödades av ett skott i huvudet under demonstrationen på internationella kvinnodagen.

15 mars

Miguel Alfaro, en av ledarna i CODEPU, kommittén till försvar av folkets rättigheter, utsattes för ett kidnappningsförsök. När han lämnade organisationens lokaler överfölls han av några mänsom försökte tvinga in honom i en bil. Han gjorde våldsamt motstånd och lyckades fly därifrån. Han berättade att han hade hotats sex gånger per telefon innan detta inträffade.

16 mars

Fackliga ledare i CUT (chilenska LO) har från exilen skickat krav på ekonomisk ersättning från juntan för de lokaler och kontorsutrustning som juntan beslagtog

1973 tillsammans med CUT:s bibliotek, radiostation och arkiv. Skadeståndskravet är på ca 20 miljoner kronor.

CNT, Nationella arbetarkommandot, överlämnade en kravlista till regimen. De kräver bl a en 26 procentig löneförhöjning för stora grupper och att minimilönen höjs. 30 dagar har regimen på sig för att komma med sitt svar.

18 mars

Högerpartiet, Partido Renovación Nacional är i kris. Jaime Guzman orsakade skandal när han begärde att styrelsen ledd av Onofre Jarpa skulle avgå. Guzman och hans fraktion hade försökt få partiet att helt ställa upp för Pinochet som kandidat och förlorat i omröstningen. Jarpa, Allmand och Bulnes förordar en civil kandidat.

28 mars

CTC, Koppararbetarförbundet, avslutade sin kongress, där man bl a diskuterat NEJ-kampanjen och bildandet av en ny centralorganisation. Man fördömde också utförsäljningen av Escondida-fyndigheten till utländska intressen.

30 mars

CONGEMAR, sjöfolksförbundet, överlämnade en elva sidor lång lista med specificerade krav på arbetstidsförkortningar och löneförhöjningar. Regimen har 30 dagar på sig att svara.

31 mars

Utanför Monedapalatset greps 20 personer vid ett protestmöte på 3-årsdagen av mordet på Manuel Guerrero, José Manuel Parada och Santiago Nattino. □

Jose' Pena Maltes

Alejandro Pinochet Arenas Manuel Sepúlveda Sánchez Gonzalo Fuenzalida

Julio Munoz Otárola

DE FEM FÖRSVUNNA

Att få någon att försvinna är ett säkert sätt att införa terror. Ingen vågar lämna uppgifter om vad han såg vid gripandet. Därför att han är rädd. Det är också en sorts tortyr. Det är inte bara den som försvinner som lider utan hans familj torteras genom denna terror.

Så beskriver fadern till José Pena Maltés sin vända. José är en av de fem unga män som försvann i september, efter kidnappningen av överste Carreno. Översten släpptes i december, men fortfarande vet de anhöriga ingenting om vad som hände de fem.

JOSE PENA MALTES hade återvänt i hemlighet efter att ha levt i exil i Frankrike sedan 1974. Den 8 september gick

han ut på morgonen från den lägenhet där han hyrde ett rum, och återvände aldrig. Den 9 sept var han i en annan bostad, som han ofta besökte, fram till mitt på dagen. Sedan upphör spåren efter honom.

ALEJANDRO PINOCHET ARENAS gick över en gata i centrala Santiago kl 09.15 den 10 september. Ur en ljusblå Suzuki skåpbil steg en man och ropade: »Stanna! Upp med händerna!» Tre beväpnade civila tvingade in Alejandro i bilen, och efter tjugo sekunder var de borta.

MANUEL SEPULVEDA SANCHEZ gjorde upp med en av dem han bodde tillsammans med att träffas på kvällen den 9 september. Samma dag lämnade han ett meddelande till denna person att han skulle bli lite försenad. Det var det sista man hörde från honom.

GONZALO FUENZALIDA sågs sist av sin fästmo den 8 september och de kom överens om att träffas dagen därpå. Han kom inte, och han ringde inte som han alltid brukade till arbetet. Han återvände heller inte till sitt pensionat den 8:e.

JULIO MUNOZ OTAROLA är den femte försvunne. Om honom finns det inga detaljerade uppgifter om försvinnandet.

De andra fyra utsattes för skuggningar och husundersökningar före, och i något fall efter, försvinnandet, vilket skulle tyda på att de varit efterspanade av säkerhetspolisen eller någon paramilitär organisation. Kidnappningen av Alejandro Pinochet utfördes under den korta tid som det var rött ljus, vilket förstärker bilden av en väl förberedd aktion. □

TE DEUM I KATARINA

Orgel och slagverk. Kyrkorummet fylls av musik med obändig kraft och frenesi. Körens latinska intervallkedjor klingar ut. Framme i koret tar en stråkensemble vid. Mitt i kyrkan en ensam sångare i poncho:

För er roddare
för mig
och för människan
hölls vägen spärrad ...

Vi bevistar generalrepetitionen av TE DEUM, ett verk som uruppförs i Katarina kyrka i Stockholm söndagen den 10 april. Kompositören Tommy Andersson har sin ungdom till trots hunnit med att få ett verk – Sabbat Mater – uppfört tidigare i Katarina kyrka.

Nu ville han hitta nya vägar, ett sätt att utnyttja kyrkorummet och skapa en dramatiskt laddad dialog mellan den traditionella religiösa texten och en profan modern text. Han sökte efter något öde ur nutiden och tankarna gick till det chilenska folkets öde. Men tolkat inte som socialrealism – som hos Neruda – utan symbolistiskt, abstraherande. Den text han letade efter skulle kontrastera mot en gammal latinsk text – ett Te Deum – från 400-talet.

Han fann den chilenske poeten Adrian Santini, flykting i Sverige sedan 1974. Det har blivit ett fruktbart och spännande möte.

Det ligger nära till hands att spåra Adrians bakgrund som sångare i de musikaliskt uppbyggda texterna.

*Den som sedan vill nå oss,
ska färdas till sjön
där säven växer
och skriver i vattnet ...*

*Den som sedan vill nå oss
ska färdas till bergen
och slingra sig fram
mellan vakande kaktusars
ludna armar ...*

*Den som sedan vill nå oss,
ska söka nordanvinden
och skälvande lyssna till
tdgets vagnar
som dånar förbi ...*

*Den som sedan vill nå oss,
ska gripa macheten
efter den fallne
och samla sin vrede ...*

Foto: Ulrika Johansson

Adrians texter som solisten för fram reagerar på och invänder mot kören och en spänningsladdad kontrastverkan uppstår.

Tommy Andersson har placerat två slagverksgrupper på orgelläktaren på var sin sida om orgeln och kören. Mittemot, framme vid koret, finns barytonsolisten Per-Olof Wenngren och en stråkensemble bestående av två altfioler och två violonceller under ledning av Jonas Dominique.

Alla musikerna är elever på Musikhög-

skolan och kören är kyrkans egen, Capella Catharinae.

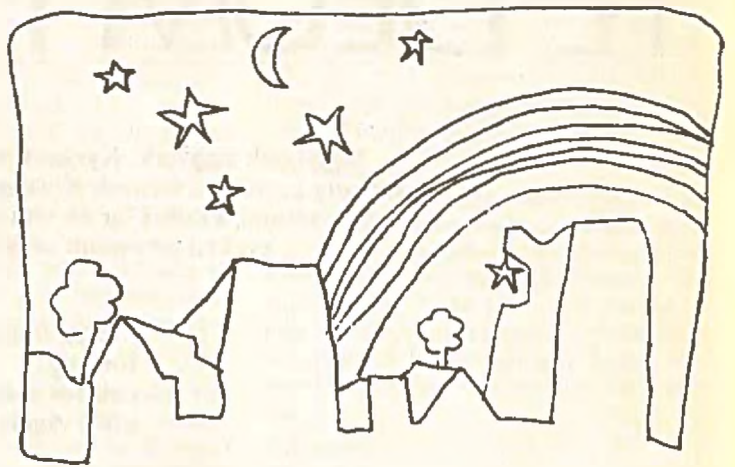
Diktarna är hämtade ur samlingen Oficio y Testimonio och tolkade till svenska av Eva Alander.

Det har blivit ett oerhört starkt modernt körverk som förhoppningsvis kommer att framföras många flera gånger.

ULRIKA JOHANSSON

Läs tips

Det blir säkert en regning sommar i år också, så du som inte tänker tillbringa semestern på sydligare breddgrader gör klokt i att planera för många lästimmor inomhus. Här följer några lästips ur den rika latinamerikanska litteraturen.

Bland de nyaste böckerna, som därtill går att få tag på i bokhandeln, vill jag gärna rekommendera den uruguayanske författaren EDUARDO GALEANOs bok *Eldens minne 1. Födelse* (Alfabeta 1987).

Det är första delen i en fantastisk triologi om Latinamerikas historia, och den bygger på vad som finns bevarat av indianlegender och anteckningar från erövringsstågen. »Jag skulle önska att Eldens minne kunde bidra till att ge historien dess andedräkt, frihet och röst tillbaka», skriver Galeano i förordet, där han också berättar hur han avskydde skolans historieverksamhet.

Det är för övrigt Galeano som har skrivit »klassikern» *Latinamerikas öppna dörrar*, som nu äntligen har kommit i en ny upplaga efter att ha varit slutsåld länge.

Förra året utkom också mexikanaren CARLOS FUENTES debutroman *La región más transparente* i svensk översättning *Där luften är klarast* (Stenströms).

Den skrevs 1958, men känns lika aktuell idag. Det enda som saknas i denna storslagna skildring av Mexiko och mexikanen är landets utveckling på sjuttioalet till en viktig oljenation.

I denna roman gör Fuentes upp med de många sveken mot revolutionens ideal och korruptionen hos den nya klass av affärsmän som tog över. Samtidigt låter han en rad intellektuella filosofer över det ständiga dilemmat med den mexikanska identiteten, och romanen igenom stöter läsaren hela tiden på den mystiske Ixca Cienfuegos som får allt fler drag av den aztekiske dödsguden Ixca...

Exilens vedermödor

Den store chilenske författaren JOSE DONOSOs senast översatta bok, *Trädgården bredvid* (Bonniers 1986) vill jag också varmt rekommendera.

Det är en lågmäld ömsint skildring av ett författarpar i femtioårsåldern och deras vedermödor i exilen i Spanien. Man läser med ett leende om den dystre Julio

som kämpar med sin roman om Chile som han aldrig lyckas få utgiven, om hustrun Glorias själskriser, om deras invanda äktenskap och originella bekantskaper. En bra presentbok till måttligt Latinamerikaintresserade föräldrar och släktingar, för övrigt.

Men det är också roligt att leta fram äldre böcker ur bibliotekens hyllor och magasin.

Den Chileintresserade bör inte försumma att någon gång låna hem dikter av GABRIELA MISTRAL (1889-1957).

Hon var den första latinamerikanska författare som fick Nobelpriset, 1945, och en av de ytterst få kvinnor ur sin generation som lyckades göra sig gällande på litteraturens område. En tragisk kärleksupplevelse resulterade i en rad mycket fina dikter och hon skrev också sånger och dansvisor för barn.

På svenska finns *Dikter i tolkning av Hjalmar Gullberg* (Norstedts 1945), och hon är också representerad i antologierna *Sången om en son och andra tolkningar av främmande lyrik* samt *Den heliga vägen och andra tolkningar av främmande lyrik* (Norstedts 1944 och 1949).

En annan chilensk författare i samma generation var MANUEL ROJAS (1896-1973) vars mest berömda bok, *Hijo de ladrón* från 1951, finns översatt. Den heter *Son till en tjuv* och utgavs av Natur & Kultur 1958.

En av mina favoriter bland de litet äldre böckerna är kubanen ALEJO CARPENTIERs roman *Den förlorade porten* (Bonniers 1963).

Den skildrar en musikforskarens sällsamma färd längs Orinocofloden i Venezuela på jakt efter ett sällsynt instrument. Samtidigt blir det en färd tillbaka till det mänskliga ursprunget. Romanen skrevs 1953.

Regnskog och kakao

Brasilianaren JORGE MADO är en annan författare som tål att uppmärksammas. En hel rad av hans böcker översattes på femtio- och sextioalet till svenska.

Den som vill sätta tänderna i något ordentligt kan välja hans »kakao-epos», som skildrar den dramatiska tid då regnskogen häggs ned för att ge plats åt kakaoplantager. Första delen heter *Den bloddränkta jorden* (Arbetarkultur 1951) och den andra *Guldfruktens land* (Arbetarkultur 1954, Tiden 1974). Den sistnämnda, som berättar om främmande exploatörers växande makt i kakaodistrikten, har Amado själv kallat för »den imperialistiska erövringens drama».

Men Amado har också skrivit den oerhört roliga *Kapten Aragoas bravader* (Norstedts 1967, 1969) som rekommenderas som läsning när livet känns dystert.

Livet på pampas

Så till en riktigt gammal goding: *Don Segundo Sombra*, som skrivits av den argentinske författaren RICARDO GUIRALDES (1886-1927).

Det är svårt att hitta en argentinare som inte plöjt igenom denna skildring av livet på pampas med stor förtjusning och byn där det hela börjar (och där▶

►romanen också skrevs) San Antonio de Areco, är en turistattraktion av stora mått. Don Segundo Sombra utkom 1926 och betraktas både som en kulmen och ett slut på den så kallade gaucho-litteraturen, dvs böcker om boskapsskötarna på pampas.

På tjugotalet, närmare bestämt 1924, skrevs en annan litteraturklassiker i Latinamerika, *La vorágine*. JOSE EUSTASIO RIVERA (1889-1928) höll i pennan och han är en av de mycket få colombianska författare som översatts till svenska förutom Nobelpristagaren Gabriel García Márquez.

I svensk översättning heter romanen *Försvunna i djungeln* och den utkom på okänt förlag 1955.

Det är en skildring från den tropiska regnskogen vid gränsen mot Brasilien, och den betraktas som ett slags föregångare till den så kallade totala romanen som García Márquez' Hundra år av ensamhet är det främsta exemplet på. Romanen blev på sin tid mycket uppmärksam, och räknas till de viktigaste latinamerikanska romaner under 1900-talet.

Revolutionsepos

Ett annat betydelsefullt verk är mexikanen MARIANO AZUELAS (1873-1952) roman om den mexikanska revolutionen, *Los de abajo*, som skrevs 1916 och utkom i svensk översättning under titeln *Rebellerna* (Natur & Kultur 1952).

Den betraktas fortfarande som den viktigaste revolutionsromanen.

Jag vill också gärna nämna en annan mexikan, JUAN RULFO (1918-1986), vars inflytande över kontinentens litterära utveckling knappast kan överskattas trots att han bara skrev två böcker.

1984 utgav förlaget Nordan hans novellsamlingar från 1953, *El llano en llamas, Slätten i lågor*.

Mindre känt är emellertid att hans roman *Pedro Pdramo* också finns översatt i en utgåva från 1960 (AWE Gebers).

Det är en säregen berättelse om en ung man som kommer till en döende by för att leta efter sin far. Han upptäcker att alla han möter är döda, och i själva verket är han det kanske själv också...

Ge inte upp om du inte hittar de böcker som nämns i artikeln på bibliotekshyllan. De kan finnas undanstoppade i bibliotekets magasin. Finns en bok inte där heller kan du beställa den, så skickas den från ett annat bibliotek. Du som bor i Stockholm kan också uppsöka Tredje världensbiblioteket i Solidaritetshuset (Barnängsgatan 23) som har en särskild avdelning för latinamerikansk skönlitteratur.

EVA STENVÅNG
frilansjournalist

En presentation i bokform av latinamerikanska författare i svensk översättning färdigställs just nu av Eva Stenvång. Den kommer att innehålla bl a mer utförliga författarporträtt än den katalog som finns tidigare.

Nyheter & Kommentarer

NEJ fick inte delta

Allt var noga förberett. Varje detalj i programmet var genomgången. När festivalen i Vina del Mar hölls för tjugonionde gången skulle den visa upp det glamorösa och sanna Chile, som ett regimens smycke fjärran från all smutsig politik. Inte ett moln verkade finnas på arrangörernas himmel.

Då pekade en tidning på texten i sången som skulle representera Peru i sångtävlingen. Den hette »Nej, du kommer inte att älska mig» och repeterade ordet NEJ inte mindre än trettiosex gånger, vilket skulle kunna sjungas av publiken. Alla vet vad ett NEJ betyder så här före folkomröstningen.

Panik utbröt hos arrangörerna, myndigheter och på TV. Fler möten hölls för att lösa detta problem. Förslaget att filtrera bort publikens sång så att den inte skulle höras i TV väckte inget gehör. Slutligen, bara ett par dagar före musiktävlingen, beslöt organisationskommittén att förbjuda den peruanska sången, sedan man funnit att den var ett plagiat.

Peruanerna anmälde saken för chilensk domstol och krävde skadestånd samt rätten att få framträda med sången. Tidningarna i Peru anklagade Pinochet för att stryka sången av politiska skäl. I Chile försökte de ansvariga två sina händer genom att hänvisa till den sångerska som kommit med anklagelsen om plagiat.

Hon visade sig vara aktiv medlem i en regimtrogen organisation. Hennes sång var inte registrerad enligt lagen om upphovsmannarätt. Kassetten med hennes sång, som låg till grund för beslutet om strykning av Perus bidrag, var inspelad dagarna innan. Producenten är medlem i Avanzada Nacional.

Sången fick inte sjungas på festivalen i Vina. Men genom detta beslut fick den stor publicitet. Den blev känd som NEJ-sången, och inga ljudfilter kunde hindra TV-tittarna att höra publiken ropa »Peru, Peru».

Stockholms FREDSFESTIVAL

4-5-6 JUNI 1988

FRED MILJÖ SOLIDARITET

Popband, rockband, källarband och duktiga korvförsäljare, organisationer, klubbar och föreningar - alla är ni välkomna att delta i festivalen som äger rum i Rålambshovsparken.

Festivalkansli tel 08/20 68 43

I tidskriften *Hoy* läser vi att den chilenska vapenfabrikanten Cardoen på en mäsia i Santiago ställt ut den terränggående »Hägglands Cardoen». (Hägglund & Söner)

*Chilemöte

Välkommen till ett möte om Chile
LÖRDAGEN DEN 7 MAJ KL 13.00
i Folkets Hus, Wallingatan 21, sal 204,
Stockholm.

Medverkande bl a Hans Göran Franck.

Arrangör: CHILEKOMMITTEN

Vi vet i pressläggningsögonblicket inte
hur 1:a maj kan firas i Chile i år
men vi vet att du behöver

CHILE BULLETTINEN

för att hålla dig informerad
om vad som händer där 1988 - 15 år
efter kuppen, ett år då mycket kan hända.

PRENUMERERA!

50 kr/år pg 50488-6